

Povezanost osobina ličnosti i autoritarnosti sa stavovima prema imigrantima

---

Jelavić, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:558611>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Ivona Jelavić

**POVEZANOST OSOBINA LIČNOSTI I
AUTORITARNOŠTI SA STAVOVIMA
PREMA IMIGRANTIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

Ivona Jelavić

**POVEZANOST OSOBINA LIČNOSTI I
AUTORITARNOSTI SA STAVOVIMA
PREMA IMIGRANTIMA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr.sc. Renata Franc

Zagreb, 2017.

Sažetak

Svrha ovog istraživanja bila je u okviru Duckittove kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda ispitati odnos osobina ličnosti, izraženosti desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji i nekih sociodemografskih karakteristika punoljetnih građana Republike Hrvatske te stavova prema imigrantima u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje. Sudionici istraživanja (N=255) bili su punoljetni građani Republike različitih mjesta prebivališta (prosječna dob bila je 34 godine). Istraživanje je provedeno online, odnosno postavljeno je na Facebook platformu. Kao točke usporedbe stavova ovisno o mjestu prebivališta odabrani su gradovi Split, Zagreb i Slavonski Brod. Korišteni mjerni instrumenti su: Jednočestični upitnik ličnosti (*Single Item Measures of Personality-SIMPs*; Woods i Hampson, 2005), *Skala orijentacije socijalnoj dominaciji* (Pratto i sur., 1994, adaptirali Maričić, Franc i Šakić, 2008), hrvatski prijevod *Skale autoritarnosti desnog krila* autora Boba Altemeyera (1999) te *Skala realistične i simboličke prijetnje* prevedena na hrvatski jezik (Gonzalez i sur., 2008). Rezultati su pokazali da muški sudionici, oni religiozniji te desno politički orijentirani negativnije percipiraju imigrante od ostalih sudionika. Mjesto prebivališta nije se pokazalo statistički značajnim. Od osobina ličnosti značajnom se pokazala jedino savjesnost; sudionici koji su izraženije savjesnosti negativnije percipiraju imigrante na skali realistične prijetnje. Sudionici izraženije desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji negativnije percipiraju imigrante na obje skale. Navedeni prediktori pokazali su najveći doprinos u objašnjavanju stavova prema imigrantima. Čitavim modelom moguće je objasniti 45.8% varijance stavova prema imigrantima.

Ključne riječi: imigrant, stavovi, osobine ličnosti, desničarska autoritarnost, orijentacija k socijalnoj dominaciji, religioznost

Abstract

Within the Duckitt's Dual-Process Cognitive-Motivational Theory of Ideology and Prejudice, the aim of this study was to examine the relationship between personality traits, right-wing authoritarianism, social dominance orientation and some sociodemographic characteristics of adult Croatian citizens with attitudes towards immigrants in form of perception of realistic and symbolic threat. Participants were the adult Croatian citizens (N=255) from various places of residence (average age was 34). The study was conducted online; questionnaire was set up on the Facebook platform. To compare the potential relationship between place of residence and attitudes towards immigrants, cities Split, Zagreb and Slavonski Brod were taken into account. *Single Item Measures of Personality-SIMPs* (Woods i Hampson, 2005), *Social Dominance Orientation Scale* (Pratto i sur., 1994, adapted by Maričić, Franc i Šakić, 2008), *Right-Wing Authoritarianism Scale* (Altemeyer, 1999) and *Realistic and Symbolic Threat Scale* (Gonzalez i sur., 2008) were used in this study. The results have shown that male participants, more religious and right-oriented had more negative attitudes towards immigrants. Place of residence was not statistically significant in differing attitudes towards immigrants. Conscientiousness turned out to be the only significant personality trait; more conscientious participants perceived immigrants more negative on realistic scale. Participants higher on RWA and SDO perceived immigrants more negatively on both scales and these variables had the biggest contribution in explaining attitudes towards immigrants. With this model it was possible to explain 45.8% of variance of attitudes towards immigrants.

Key words: immigrant, personality traits, right-wing authoritarianism, social dominance orientation, religiosity

Sadržaj

1. UVOD	2
1.1. Dosadašnja istraživanja i teorije	3
1.2. Istraživanja u Republici Hrvatskoj	6
1.3. Osobine ličnosti i Kognitivno-motivacijska teorija ideologije i predrasuda	8
1.4. Teorija socijalne dominacije (SDT)	12
1.5. Autoritarnost	13
1.6. Ciljevi ovog istraživanja	15
2. CILJ I PROBLEMI	17
3. METODA	18
3.1. Sudionici	18
3.2. Instrumenti	19
3.3. Postupak	22
4. REZULTATI	23
5. RASPRAVA	34
5.1. Ograničenja i praktične implikacije istraživanja	37
6. ZAKLJUČAK	39
7. LITERATURA	40

1. UVOD

Stope imigracije u sve su većem porastu u državama diljem svijeta, a posebice u ekonomski razvijenim i industrijaliziranim dijelovima, primjerice u Europi i Sjevernoj Americi. Prema procjeni Međunarodne organizacije za migracije (2011) u 2010.-oj godini 214 milijuna ljudi živjelo je izvan svoje matične države, što je znatan porast u odnosu na 150 milijuna u 2000.-oj godini i predstavlja preko 3% svjetskog stanovništva. Ove procjene migranata uključuju pojedince koji su dobrovoljno napustili svoje domove u potrazi za novim prilikama kao i otprilike 44 milijuna pojedinaca koji su prisilno prognani iz svojih država, primjerice, tražitelji azila i izbjeglice (United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2011). Jedna od posljedica navedenog jest doticaj različitih nacionalnosti i kultura, to jest, lokalnog i novodoseljenog stanovništva (imigranata). *Tražitelji azila* su specifična populacija nedobrovoljnih imigranata koji u svom izgnanstvu uspiju prijeći granicu vlastite države i zatražiti međunarodnu zaštitu (Župarić-Iljić i Grgurović, 2012). Konvencija UN-a o pravnom položaju izbjeglica (1951) definira *izbjeglice* kao "osobu koja se nalazi izvan zemlje svog državljanstva i koja uslijed osnovanog straha od proganjanja zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog uvjerenja ne želi ili se ne može staviti pod zaštitu te države". *Imigrant* je useljenik u državu (Anić, Klaić i Domović, 1998).

U političkom i medijskom pogledu imigracija je često predstavljena kao društveni problem koji zahtijeva rješenje (APA Presidential Task Force on Immigration, 2012) te su imigracija, kulturalna raznolikost i integracija među središnjim izazovima modernog društva (Kessler i sur., 2010, prema Murray i Marx, 2013). Integracijska politika podrazumijeva određivanje ciljeva i načela te niza mjera, aktivnosti i njima pripadajućih dionika koji će raditi na uključivanju imigranata i specifično izbjeglica u određeno društvo (Bužinkić i Kranjec, 2012). Došlo je do potrebe za sve većim brojem istraživačkih radova u ovom području. Rezultati istraživanja (primjerice European Social Survey /ESS/ i Citizenship, Involvement, Democracy /CID/) provedenih u većini europskih zemalja i u SAD-u pokazuju da su u većini zemalja (u njih 19 od 21 u kojima je provedeno istraživanje) ispitanici bili skloniji ideji o kulturnoj homogenosti, to jest, slagali su se sa tvrdnjom da je za zemlju bolje da gotovo svi njeni pripadnici dijele iste običaje i tradiciju (Citrin i Sides, 2004). Iz navedenih rezultata vidljivo je da se imigracija potencijalno doživljava kao ugrožavajući faktor i kao prijetnja nacionalnom integritetu.

U svom istraživanju, Jewell, Mergal, Molina i Rossi (2009) koristili su podatke iz 31 države te su ustanovili da su dob, spol, obrazovanje, stanje na tržištu rada te politička i religiozna pripadnost važni pokazatelji stavova prema imigrantima. Najznačajniji faktor u njihovom istraživanju bilo je obrazovanje; veći stupanj obrazovanja pozitivno je povezan sa pozitivnijim stavovima prema imigrantima. Sukladno s navedenim nalazima, Aynilian i Renar (2014) u komparativnoj analizi Slovenije i Francuske dobili su da su se stavovi stanovnika obje države prema imigrantima poboljšavali što su sudionici bili obrazovaniji. Također, pokazali su mogućnost predviđanja stavova prema imigrantima na temelju političke orijentacije; konzervativniji, politički desno orijentirani pojedinci pokazivali su negativnije stavove prema imigrantima u obje države.

Paas i Halapuu (2012) u svom su istraživanju obuhvatili 26 europskih zemalja i rezultati su pokazali da stavovi europskih građana variraju ovisno o: 1) osobnim karakteristikama sudionika, 2) stavovima sudionika prema državnim institucijama i socioekonomskoj sigurnosti te 3) specifičnim uvjetima u državi. Neke od ovih odrednica, primjerice obrazovanje, mjesto prebivališta i radno iskustvo, mogu se mijenjati tijekom života kao rezultat osobnih odluka i vladinih politika dok neke poput osobnih karakteristika ostaju stabilne tijekom života (Paas i Halapuu, 2012).

1.1. Dosadašnja istraživanja i teorije

Područje znanstvenog istraživanja stavova prema imigrantima polazi od dvije teorije: *Teorija realističnog sukoba* (Brewer, 1979; LeVine i Campbell, 1972; Sherif, 1966) i *Teorija socijalnog identiteta* (Brewer, 2001).

Teorija realističnog sukoba nalaže da natjecanje za pristup ograničenim resursima vodi do konflikta između grupa (Sherif, Harvey, White, Hood i Sherif, 1961). Ova teorija fokusira se na ekonomske motive lokalnog stanovništva u objašnjenju njihovih stavova prema imigrantima i prema njezinim polazištima grupe imigranata predstavljaju prijetnju ekonomskim interesima dominantne grupe (lokalnog stanovništva) prilikom natjecanja za resurse (Quillian, 1995). Campbell (1965) naglašava kako percepcija da dobitak jedne grupe znači gubitak druge grupe dovodi do percepcije grupne prijetnje što rezultira predrasudama i negativnim stereotipima prema vanjskoj grupi, unutar grupnom solidarnošću, svjesnošću unutar grupnog identiteta, unutarnjom kohezijom (uključujući netoleranciju prema devijantnim članovima unutar vlastite grupe),

etnocentrizmom i diskriminatornim ponašanjima. Za razliku od nekih teorija koje uključuju psihologijske faktore, primjerice, osobnost u objašnjenju nastajanja konflikata i predrasuda, teorija realističnog sukoba fokusira se na okolinske čimbenike. Socijalno i ekonomski ugroženi pojedinci pokazuju veću razinu diskriminatornih i isključujućih stavova prema strancima, a takvi stavovi postaju izraženiji povećavanjem udjela manjinske populacije te porastom ograničenih resursa za domicilno stanovništvo (Semyonov, Raijman i Gorodzeisky, 2006).

Pojedinci koji su socijalno i ekonomski ugroženi više iskazuju diskriminatorne i isključujuće stavove prema populaciji stranaca, a i takav skup stavova raste koliko se povećava udio manjinske populacije i koliko ekonomska sredstva postaju ograničenja za domicilno stanovništvo u uvjetima ekonomskog pada i recesije (Semyonov i sur., 2006). Na individualnom nivou, teorija realističnog sukoba predviđa da će pojedinci imati negativne stavove prema imigrantima s kojima su u izravnom natjecanju za ekonomske resurse, primjerice, manje obrazovani domaći pojedinci izražavati će neprijateljske stavove prema manje obrazovanim imigrantima nego prema obrazovanim imigrantima jer je vjerojatnije da će biti u sukobu sa manje obrazovanim imigrantima (Turper, Iyengar, Aarts i van Gerven, 2015).

Prema teoriji socijalnog identiteta stavovi prema imigrantima određeni su mjerom u kojoj je vlastita grupa favorizirana, to jest mjerom u kojoj je vanjska grupa smatrana neprijateljskom (Turper i sur., 2015). Teoriju socijalnog identiteta postavili su Tajfel i Turner (1986) i njezina osnovna pretpostavka je da je već samo članstvo u nekoj grupi dovoljan uvjet da se kod pojedinca razvije osjećaj pripadnosti. Pripadanje grupi i socijalna identifikacija moguća je samo u usporedbi s grupama kojima ne pripadamo pa se socijalni identitet odnosi i na razlikovanje od drugih grupa, drugim riječima, uključena je sličnost unutar vlastite grupe i razlikovanje od drugih grupa (Franceško, Kodžopeljić, Majstorović i Mihić, 2002). Jedna vrsta socijalnog identiteta je nacionalni identitet kojeg Šiber (1997) definira kao osjećaj pripadnosti, zajedništva te sustav stavova prema vlastitoj nacionalnoj grupi. Kada dominantna grupa u društvu podcjenjuje ili ponižava manjinsku grupu kod članova manjinske grupe može se razviti negativni socijalni identitet (Phinney, 1990). Kosić i Caudek (2005) su u sklopu teorije socijalnog identiteta u svom istraživanju ispitivali povezanost etničke identifikacije i stavova prema vanjskim grupama. Na uzorku (studenata) 168 Slovenaca i 134 Talijana većinske grupe te 110 Slovenaca manjinske grupe pokazalo se da su pripadnici većinske grupe sa većom razinom identifikacije sa vlastitom grupom imali negativnije

stavove prema vanjskim grupama od onih koji su imali manju razinu identifikacije sa vlastitom grupom. Ovakvi stavovi suprotstavljaju se *Teoriji multikulturalnosti* prema kojoj veća razina etničke identifikacije vodi k većoj razini prihvaćanja vanjskih etničkih grupa (Verkuyten, 2005). Autori Jelić, Čorkalo Biruški i Ajduković (2014) u svom istraživanju bavili su se ispitivanjem uloge socijalnog konteksta na formiranje stavova većinske grupe prema multikulturalnosti i asimilacionizmu te su utvrdili da etnička većina nije homogena u pogledu stavova prema istima. Usporedba ideoloških stavova većinske grupe u dvije višetetničke sredine u Hrvatskoj – Istri i Vukovaru - pokazala je da Hrvati u Istri imaju značajno pozitivniji stav prema multikulturalnosti i negativniji prema asimilacionizmu od Hrvata u Vukovaru (Jelić, Čorkalo Biruški i Ajduković, 2014), a dobiveno je i da su odrasle osobe u obje sredine više orijentirane prema multikulturalnosti od njihove djece.

Percepcija međugrupne prijetnje javlja se kada postupci, uvjerenja ili obilježja jedne grupe ugrožavaju ostvarenje cilja ili dobrobit druge grupe (Riek, Mania i Gaertner, 2006). Rezultati istraživanja koje su proveli Hainmueller i Hiscox (2007) pokazuju da su negativni osjećaji prema imigrantima snažno povezani sa kulturalnom prijetnjom i percepcijom identiteta; razlike u kulturalnim vrijednostima i vjerovanjima, prije nego strah od natjecanja na tržištu i ekonomskog blagostanja, pružaju poveznicu između obrazovanja i stavova prema imigrantima. U istom istraživanju ispitali su 22 europske države, a sudionicima su postavljena pitanja o njihovim stavovima prema imigrantima iz „bogatijih“ i „siromašnih“ zemalja, što je povezano sa razinom vještina imigranata. Rezultati su pokazali da su u svim ispitanim državama sudionici sa većim stupnjem obrazovanja (i/ili boljim radnim vještinama) više favorizirali imigrante bez obzira na njihovo porijeklo ili potencijalne vještine. Općenito, obrazovaniji pojedinci pokazuju niže razine etnocentrizma, veću važnost pridaju kulturalnoj raznolikosti te su optimističniji što se tiče ekonomskih utjecaja imigracije (Card, Dustmann i Preston, 2012).

Nadalje, prema integrativnoj teoriji prijetnje (Stephan, Ybarra, Martinez, Schwarzwarld i Tur-Kaspa, 1998) različiti tipovi prijetnje igraju ulogu u tvorbi međugrupnih stavova (realistična prijetnja, kulturalna ili simbolička prijetnja, međugrupna anksioznost i negativni stereotipi). Stephan i sur. (1998) posebno ističu kulturalnu prijetnju (definiranu kao percipiranu štetu uzrokovanu od strane imigranata koji imaju različite morale, pravila i vrijednosti) te smatraju da ukoliko pojedinac osjeća da je njegova/njezina kultura ugrožena potencijalnom integracijom

specifičnog seta imigranata u postojeće društvo, ta će osoba imati negativnije stavove prema toj grupi. Koristeći podatke dobivene na sudionicima iz Finske te 18 drugih država, Ervasti (2004) dobio je da na općenitoj razini Fini imaju negativne stavove prema rastućem broju imigranata u Finskoj. Ipak, u istom istraživanju, na komparativnoj razini sa ostalih 18 europskih zemalja ustanovljeno je da Finska ima tolerantnije stavove od ostalih Europljana kada se u obzir uzmu percepcija ekonomske i kulturalne prijetnje. Istraživanje provedeno u Srbiji (Vesković Anđelković i Bobić, 2015) potvrdilo je hipotezu da pod utjecajem konteksta srpskog društva građani Srbije više primjećuju ekonomski utjecaj doseljenika nego kulturni utjecaj. Stephan, Renfro, Esses, Stephan i Martin (2005) u svojim su istraživanjima testirali integrativnu teoriju prijetnje ispitujući utjecaj koje percipirane prijetnje imaju na stavove prema imigrantima. U prvom istraživanju, studentima su dali informacije o grupi imigranata koje su upućivale na to da se radi o realističnoj prijetnji, simboličkoj prijetnji, oba tipa prijetnje ili odsutnosti prijetnje u potpunosti te su dobili da su najviše negativnih stavova imali studenti kojima su prezentirana oba tipa prijetnje. U drugoj njihovoj studiji sudionici su dobili različite informacije o imigrantskoj grupi, to jest da posjeduju negativne osobine, pozitivne osobine ili kombinaciju pozitivnih i negativnih osobina te su utvrdili da su negativni stereotipi vodili značajno negativnijim stavovima prema imigrantskoj grupi (Stephan i sur., 2005). U posljednjoj studiji sudionici su dobili opise vanjske grupe koji su vodili visokoj razini međugrupne anksioznosti što je rezultiralo negativnim stavovima prema stranim studentima na razmjeni, ali također su utvrdili da je empatija prema tim studentima smanjila negativne stavove prema njima (Stephan i sur., 2005).

1.2. Istraživanja u Republici Hrvatskoj

Prema podacima MUP-a, u razdoblju od 16.09.2015. do 23.01.2016. godine u Hrvatsku je ušao 603771 migrant, a 2015. godine 152 osobe, pretežno iz Alžira, Sirije i Nigerije, zatražile su međunarodnu zaštitu (MUP, 2016). U Hrvatskoj je broj imigranata i azilanata s Bliskog istoka još uvijek relativno malen, no s obzirom na nedavne migracijske krize u Europi te specifičnost geografskog položaja Republike Hrvatske na Balkanskoj ruti (RH predstavlja tranzitnu zonu prema zapadnoj Europi s obzirom da je na Balkanskoj ruti ona prva granica prema Europskoj Uniji) tematika imigracije postala je više nego aktualna među stanovništvom, ali i nadležnim tijelima.

Rezultati istraživanja (Gregurović, Kuti, Župarić-Iljić, 2016) provedenog na 1110 sudionika Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije ukazali su na percepciju imigranata radnika unutar dimenzije kulturalne prijetnje te značajan stupanj društvene distance od imigranata. Nadalje, u istom istraživanju tražitelji azila percipirani su kao sigurnosna i ekonomska prijetnja, a stavovi prema objema grupama (imigrantima radnicima i tražiteljima azila) bili su pod utjecajem dobi i političke orijentacije na način da su stariji i desno orijentirani pojedinci izražavali negativnije stavove prema objema grupama. Značajne negativne stavove prema objema grupama predviđali su i pripadnost konzervativizmu, podržavanje agresije i submisivnosti, socijalna dominacija, dominantna submisivna autoritarnost i društvena otuđenost te izražavanje većeg interesa za politiku (Gregurović i sur, 2016). Pozitivniji stav prema doseljavanju imigranata općenito imaju mlađi pojedinci, oni koji svoj životni standard procjenjuju višim te pojedinci koji se ne smatraju domaćim u svom mjestu boravka (Franc, Šakić i Kaliterna-Lipovčan, 2010).

Župarić-Iljić i Gregurović (2012) proveli su istraživanje na uzorku od 277 studenata i studentica društvenih, prirodnih i tehničkih smjerova Zagrebačkog sveučilišta čiji su rezultati pokazali da veći doživljaj tražitelja azila kao društvene i kulturne prijetnje imaju studenti koji studiraju tehničke znanosti, pripadaju desničarskoj političkoj orijentaciji, koji su vjernici ili religiozni i oni koji nemaju uopće ili imaju samo jednog prijatelja stranca u RH, dok doživljaj tražitelja azila kao zdravstveno-ekonomske prijetnje imaju samo oni studenti koji studiraju tehničke ili prirodne znanosti. U jednom svom istraživanju Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes (2011) ispitivali su kako građani Republike Hrvatske percipiraju dolazak stranih radnika na hrvatsko tržište rada i njihove stavove prema integraciji i asimilaciji. Uključivši sociodemografske varijable (dob, spol, stupanj obrazovanja, socioekonomski status) na uzorku od 1300 sudionika utvrdili su da većina njih strane radnike doživljava kao prijetnju na tržištu rada više nego kao kulturalnu prijetnju.

Šram (2010) je u svom radu ispitivao rasprostranjenost i prediktore dimenzija etnocentrizma u Hrvatskoj te je multiplom regresijskom analizom ustanovio da su najznačajniji prediktori percepcija prijetnje vlastitoj nacionalnoj sigurnosti od strane određenih nacionalnih manjina te percepcija prijetnje kulturnom integritetu države koja može potjecati od imigranata. Suprotno tome, istraživanje koje su proveli Mesić i Bagić (2011) bavilo se ispitivanjem stavova hrvatskih građana o kulturalnoj raznolikosti (raznolikost se u ovom slučaju odnosi na nacionalne i

religijske zajednice) unutar hrvatskog društva te su dobili da hrvatski građani u manjoj mjeri pružaju otpor prema multikulturalnom društvu; njih 8 posto je izjavilo da je multikulturalizam loš ili iznimno loš za državu. Nadalje, u usporedbi sa Europskom Unijom, građani Hrvatske izražavali su umjereni optimizam i tek je manji postotak njih u odnosu na Europsku Uniju vjeruje da pridruženje Europskoj Uniji prijeti nacionalnom kulturalnom identitetu (Mesić i Bagić, 2011). U medijima je često prikazana spremnost građana i volontera na pomoć izbjeglicama (Bogić, 2016), dok pak neki građani pokazuju nezadovoljstvo idejom da bi se izbjeglice mogle zadržati u Hrvatskoj (Balen, 2015).

Vidljivo je da u Republici Hrvatskoj prevladavaju podijeljena mišljenja što se tiče primanja imigranata i implementacije različitih kultura u vlastitu, stoga se postavlja pitanje što leži u pozadini formiranja stavova prema imigrantima. Zašto su neki pojedinci otvoreni prema ideji o multikulturalizmu, dok su drugi pojedinci skloni odbijanju različitih ljudi i kultura?

1.3. Osobine ličnosti i Kognitivno-motivacijska teorija ideologije i predrasuda

Ideja da osobnost snažno utječe na politička i ideološka uvjerenja i ponašanja ima dugu povijest u društvenim znanostima. Ranije navedena istraživanja u ovom radu u obzir ne uzimaju ulogu osobina ličnosti u kreiranju stavova prema imigrantima o čemu će u nastavku biti riječ. *Ličnost* je definirana kao „skup psihičkih osobina i mehanizama unutar pojedinca koji su organizirani i relativno trajni te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu“ (Larsen i Buss, 2008).

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, veliki broj psihologa u području ličnosti potaknutih leksičkim pristupom opisu ličnosti (De Raad, 2000; Digman, 1990; Goldberg, 1982) počeo je razmatrati crte ličnosti kao pet velikih, opsežnih dimenzija, a pregled literature u području osobinskog pristupa ličnosti predstavlja dva najčešće korištena modela: *model Velikih Pet* (Goldberg, 1992) te *Petfaktorski model* Coste i McCraea (1988). Oba modela modela nalažu da suma svih karakteristika ličnosti može biti kategorizirana u 5 osnovnih dimenzija ličnosti – ekstraverzija, neuroticizam, savjesnost, ugodnost i otvorenost prema iskustvu/intelekt. Petfaktorski model i model Velikih Pet razlikuju se u nazivu dimenzije „otvorenost prema iskustvu“ jer prema modelu Velikih Pet ova dimenzija dobiva naziv „intelekt“ te dimenziji „neuroticizam“ koja je u

modelu Velikih Pet pod nazivom „emocionalna stabilnost“. Nadalje, za razliku od modela Velikih Pet, Costa i McCrae (1988) u Petfaktorskom modelu određuju 30 faceta za definiciju svakog pojedinog faktora, a izvorno, struktura Petfaktorskog modela ličnosti proizašla je iz leksičkog pristupa na temelju kojeg su znanstvenici proučavali rječnike svakodnevne upotrebe jezika te su uvidjeli način na koji oni oslikavaju individualne razlike u socijalnoj i psihološkoj stvarnosti (Krapić, 2005).

U Petfaktorskom modelu svaka od dimenzija sastavljena je od više komponenti koje zajedno predstavljaju osnovne značajke pojedinca (John i Srivastava, 1999). Prema tome, *ekstraverzija* je dimenzija koja obuhvaća komponente kao što su društvenost, razgovorljivost, živahnost, aktivnost, optimističnost i sl., dok suprotni pol ove dimenzije – *introverzija* – opisuje pojedinca kao nedruštvenog, tihog, povučenog, ozbiljnog i rezerviranog (Trninić, Barančić, Nazor, 2008). *Ugodnost* jest dimenzija koja sumira ponašanja kao što su spremnost na surađivanje, ljubaznost, sklonost pomaganju (Krapić, 2005) te brižnost i emocionalna podrška, dok suprotni pol ove dimenzija opisuje pojedinca kao neprijateljski nastrojenog, egoističnog i onog koji ne mari za druge (John i Srivastava, 1999). *Savjesnost* je dimenzija koja opisuje pojedince koji su oprezni, pouzdani, odgovorni, skloni napornom radu i postignuću (Krapić, 2005), a pojedinci na drugom polu ove dimenzije su nemarni, lijeni, neodgovorni i nepažljivi (Mlačić, 2002). *Neuroticizam* kao dimenzija identificira pojedince koji običavaju osjećati negativne emocije kao što su anksioznost, ogorčenost i tuga te se loše suočavaju sa stresom, previše su emocionalni, nesigurni, nepovjerljivi i uzrujani, dok su pak pojedinci na suprotnom polu ove dimenzije smireni, opušteni, izdržljivi i samozadovoljni (Trninić, Barančić i Nazor, 2008). Naposljetku, *otvorenost prema iskustvu* opisuje pojedince koji su inteligentni, pronicljivi i kreativni (ove osobine u užem smislu predstavljaju *intelekt*), radoznali, liberalnih pogleda, maštoviti (otvorenost prema iskustvu) te one koji posjeduju interese za umjetnost, nisu skloni konformizmu i imaju potrebu za različitim iskustvima (Krapić, 2005).

Pregled literature pruža nam neke uvide o potencijalnom utjecaju pet temeljnih osobina ličnosti na formiranje stavova prema imigrantima. Primjerice, u jednom istraživanju dobiveno je da su otvorenost prema iskustvu, i u manjoj mjeri ugodnost i savjesnost povezane sa etničkim i rasnim predrasudama (Sibley i Duckitt, 2008). Pojedinci koji su nisko na otvorenosti prema iskustvu cijene tradicionalne vrijednosti i moralne propise o tome kako bi svijet trebao izgledati te

je vjerojatnije da bi kao takvi bili osjetljiviji na potencijalne percipirane prijetnje postojećem društvu od strane vanjske grupe (Sibley i Duckitt, 2008). Sukladno ovim rezultatima, Dinesen, Klemmensen i Nørgaard (2014) u svom istraživanju potvrdili su rezultate ranije navedenog istraživanja dobivši da je otvorenost prema iskustvu povezana sa stavovima prema imigrantima i to na način da pojedinci koji su visoko na ovoj dimenziji imaju veću volju za prihvaćanjem imigranata, dok su pojedinci koji su nisko na dimenziji ugodnosti i visoko na dimenziji savjesnosti osjetljiviji na razine vještina imigranata.

Prema prijašnjim teorijama sociopolitički stavovi organizirani su pretežno na temelju političkog opredjeljenja lijevo ili desno, no empirijski dokazi odbacili su ovakvu pretpostavku te je na temelju tih dokaza predloženo postojanje dviju različitih dimenzija ideoloških stavova, desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji (Sibley i Duckitt, 2010). Duckitt (2001) predstavlja *Kognitivno-motivacijsku teoriju ideologije i predrasuda (Dual Process Model of Ideology and Prejudice)*. Sukladno Kognitivno-motivacijskoj teoriji ideologije i predrasuda naglašava se važnost dualnih procesa u objašnjenju međugrupnih stavova. U osnovi, ova teorija predlaže postojanje dvaju motivacijskih ciljeva i vrijednosti koja dovode do formiranja predrasuda, potreba za grupnom sigurnošću i kontrolom, što je izraženo u obliku desničarske autoritarnosti (*Right Wing Authoritarianism-RWA*) te natjecateljske potrebe za grupnom dominacijom i superiornošću, što je izraženo u obliku orijentacije k socijalnoj dominaciji (*Social Dominance Orientation-SDO*). Kognitivno-motivacijska teorija ideologije i predrasuda nalaže da će povećana reakcija na percipiranu društvenu prijetnju, kao i potreba za kontrolom iste, dovesti do motivacijske osnove za nastanak predrasuda prema vanjskoj grupi kod osoba izraženije desničarske autoritarnosti, dok će osobe izraženije orijentacije k socijalnoj dominaciji više iskazivati negativnije stavove prema vanjskoj grupi, odnosno više će favorizirati vlastitu grupu (Sibley i Duckitt, 2010). Ipak, ova teorija u obzir uzima osobnost kao i socijalizacijska iskustva (odnosno društvena uvjerenja) koja osobe posjeduju. Upravo će te individualne razlike igrati ulogu u određivanju stupnja u kojem će pojedinci u određenim situacijama reagirati (ne)iskazivanjem predrasuda u situacijama međugrupne prijetnje, natjecanja i slično (Sibley i Duckitt, 2010). Nadalje, teorija nalaže da su dimenzije desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji produkt kombinacije različitih osobina ličnosti (Velikih Pet) koje su potom modificirane kasnijim društvenim iskustvima i učenjima (Sibley i Duckitt, 2009). Prva skupina crta ličnosti odnosi se na „otvorenost prema iskustvu“ te na „savjesnost“; niska razina otvorenosti

prema iskustvu te visoka razina savjesnosti uz pomoć socijaliziranog uvjerenja da je svijet opasno i prijeteće mjesto izražene su kod pojedinaca sa visokom razinom desničarske autoritarnosti (Sibley i Duckitt, 2009). Druga skupina crta ličnosti uključuje „ugodnost“ čija niska razina uz pomoć socijaliziranog uvjerenja da je svijet kompetitivno i bezosjećajno mjesto predstavlja ličnost koja je visoko na razini orijentacije k socijalnoj dominaciji (Sibley i Duckitt, 2009).

Jedno od glavnih pitanja koje Kognitivno-motivacijska teorija postavlja (u vidu politike) jest kako se formiraju specifični sociopolitički stavovi na temelju osnovnih psiholoških procesa te u kakvom su odnosu navedeni procesi sa specifičnim stavovima (Sibley i Duckitt, 2009) i ova teorija predlaže da različita kombinacija dviju navedenih dimenzija ideoloških stavova (desničarska autoritarnost i orijentacija socijalnoj dominaciji) daje podlogu određenim političkim ideologijama (Duckitt, 2001). Visoka razina desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji proizvodi desno orijentiranu ili konzervativnu karakteristiku u današnjem zapadnjačkom i demokratskom društvu, dok niska razina desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji proizvodi lijevo orijentiranu ili liberalnu karakteristiku (Sibley i Duckitt, 2009).

U drugom svom istraživanju objavljenom iste godine, Sibley i Duckitt (2009) su u okviru kognitivno-motivacijske teorije ispitivali odnos osobina ličnosti petfaktorskog modela i dimenzija desničarske autoritarnosti (RWA) i orijentacije k socijalnoj dominaciji (SDO) na uzorku od 924 sudionika. Rezultati su pokazali da su pojedinci koji su bili nisko na dimenziji ugodnosti imali tendenciju promatrati svijet kao kompetitivno mjesto, što je zauzvrat predvidjelo povećanu motivaciju za grupno utemeljenom dominacijom i superiornošću (orijentacija k socijalnoj dominaciji), dok su pojedinci nisko na dimenziji otvorenosti prema iskustvu i visoko na dimenziji savjesnosti pokazivali povećanu motivaciju za sigurnosti i kohezijom (desničarska autoritarnost) (Sibley i Duckitt, 2009).

U svom ranijem istraživanju, Sibley i Duckitt (2008) napravili su meta-analizu 71-og istraživanja (N=22068) koja su se bavila poveznicom između Velikih Pet osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti, orijentacije k socijalnoj dominaciji i predrasuda te su dobili sljedeće: desničarsku autoritarnost bilo je moguće predvidjeti na temelju niske razine otvorenosti prema iskustvu te savjesnosti, dok je pak orijentaciju k socijalnoj dominaciji bilo moguće predvidjeti na temelju niske razine ugodnosti i u manjoj mjeri niskom razinom otvorenosti prema iskustvu. Nadalje, orijentacija k socijalnoj dominaciji bila je medijator u utjecaju ugodnosti na formiranje

predrasuda, dok je desničarska autoritarnost kao varijabla bila medijator u utjecaju otvorenosti prema iskustvu na formiranje predrasuda (Sibley i Duckitt, 2008)

Nekoliko godina kasnije, Sibley i Duckitt (2013) ispitali su odnose između ličnosti, društvenih svjetonazora i ideologije na temelju Kognitivno-motivacijske teorije ideologija i predrasuda. Dobiveni rezultati pokazuju sljedeće: niska razina otvorenosti prema iskustvu predviđala je promjenu u opasnim svjetonazorima, koja je s druge strane predviđala desničarsku autoritarnost dok je niska razina ugodnosti predviđala kompetitivne svjetnazore, a koji su zauzvrat predviđali orijentaciju k socijalnoj dominaciji.

1.4. Teorija socijalne dominacije (SDT)

U pokušaju shvaćanja kako su društvene hijerarhije temeljene na grupama formirane i održavane razvijena je *Teorija socijalne dominacije (SDT – „Social Dominance Theory“)* koja ljudska društva promatra kao sisteme. Navedena teorija nalaže da je potrebno razumjeti procese koji stvaraju i održavaju predrasude i diskriminaciju na različitim razinama analize, uključujući kulturalne ideologije i politike, institucionalne prakse, odnos pojedinaca i ostalih izvan i unutar grupe, psihologijske predispozicije pojedinaca i interakciju između psihologijskih aspekata muškaraca i žena (Sidanius, Pratto, van Laar i Levin, 2004).

Iz teorije socijalne dominacije proizašao je koncept *orijentacija k socijalnoj dominaciji (SDO – „Social Dominance Orientation“)*. SDO je originalno konceptualiziran kao mjera razine u kojoj pojedinci priželjkuju hijerarhiju u društvenim grupama (Pratto, Sidanius, Stallworth i Malle, 1994) a povezan je sa predrasudama i preferencijama grupne dominacije na temelju roda, etničke pripadnosti, staleži i sviđanja. Sidanius i Pratto (1999) definiraju SDO kao „izražavanje vrijednosti koju ljudi pridaju ne-egalitarnim i hijerarhijski strukturiranim vezama unutar društvenih grupa“. Orijentacija socijalnoj dominaciji je psihološki konstrukt vezan uz socijalnu dominaciju i na nju utječu četiri faktora: grupni status, socijalizacija, spol i temperament (Sidanius i Pratto, 1999). Osoba koja je visoko na orijentaciji socijalnoj dominaciji favorizirati će hijerarhiju društvenih grupa (Pratto i sur, 1994). U nekoliko istraživanja pokazalo se da je orijentacija k socijalnoj dominaciji povezana (u različitim uzorcima, kontekstima i društvima) sa različitim varijablama, primjerice: rasizam, seksizam, podrška ratnoj agresiji, generalizirane predrasude, odabir karijere,

diskriminatorna ponašanja, negativni stavovi prema miješanju rasa, empatija, ali i aktivacija moždanih regija odgovornih za mogućnost osjećanja zabrinutosti (Sidanius i Pratto, 1994). Također, Sidanius i Pratto (1999) smatraju da je orijentacija k socijalnoj dominaciji zadovoljavajući prediktor stavova prema drugim društvenim grupama općenito, bilo da su temeljene na rasi, nacionalnosti, vjeri ili spolu.

Maričić, Franc i Šakić (2008) ispitivali su strukturu skale orijentacije k socijalnoj dominaciji na hrvatskom uzorku te su potvrdili postojanje dvodimenzionalne faktorske strukture, *opozicija jednakosti* i *grupno utemeljena dominacija*. Također, utvrdili su da je opozicija jednakosti veća kod muškog dijela sudionika, onih manje religioznih te desno politički orijentiranih dok je grupno utemeljena dominacija više karakteristična za sudionike slabijeg socioekonomskog statusa i manje obrazovane, starije te muške sudionike (Maričić, Franc i Šakić, 2008).

Dok autoritarnost s jedne strane predstavlja pokoravanje autoritetu vlastite grupe, orijentacija k socijalnoj dominaciji odnosi se na stavove o hijerarhijski uređenim različitim grupama. Pojedinci koji su visoko na orijentaciji k socijalnoj dominaciji češće su mlađe osobe, niže razine obrazovanja i samoodređenja te su nisko na univerzalizmu i tradicionalnosti (Duriez i Van Hiel, 2005). Altemeyer (2004) u svom je istraživanju detektirao sudionike koji su imali visoke rezultate na skali autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji i kao takvi su pokazali najveći stupanj predrasuda te želju za dominacijom i kontrolom drugih ljudi sa istovremenom tendencijom za pokoravanjem.

1.5. Autoritarnost

Autoritarnost je koncept kojeg su prvi predstavili Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford (1950) sa ciljem razumijevanja razlika u ličnosti povezanih sa netolerancijom, predrasudama i podržavanjem fašističke ideologije, no s obzirom da je ovaj koncept bio kritiziran zbog nedostataka u samoj teoriji i mjerenju, Altemeyer (1981) je redefinirao autoritarnost kao odraz volje za podređivanjem autoritetu, pridržavanjem i održavanjem unutar grupnih konvencija te sklonosti agresivnom postupanju prema onima koji afirmirani autoritet i unutar grupne konvencije dovode u pitanje.

Adorno i sur. (1950) smatraju da je autoritarnost posljedica roditeljskog strogog odgoja i kažnjavanja djeteta. Ovi su autori konstruirali mjernu skalu autoritarnosti, takozvanu F-skalu koja se koristila u više od tisuću različitih istraživanja i publikacija (Meloan, 1993) i pridonijela je dokumentaciji mnoštva zanimljivih društvenih i političkih stavova i karakteristika (Kimmelmeier, 2015). Altemeyerova ideja koncepcije autoritarnosti nalaže da bi se autoritarnost trebala shvaćati kao skup usklađenih stavova prema različitim pitanjima, a ne kao osobina ličnosti (Mihić, Bodroža i Čolović, 2009). Samim time, Altemeyerovo istraživanje usmjerilo se na konstrukciju nove, prema njegovom mišljenju, psihometrijski prihvatljive skale, što je rezultiralo skalom desničarske autoritarnosti (skraćeno RWA „*Right Wing Authoritarianism*“). Altemeyer (1988) dobio je snažnu pozitivnu povezanost skale desničarske autoritarnosti i percipiranja svijeta kao opasnog i prijetećeg mjesta.

Istraživanje koje su proveli de Regt, Smits i Mortelmans (2011) u 31-oj europskoj zemlji u razdoblju od 1999-2008 pokazalo je da je u većini zapadnoeuropskih zemalja (osim Nizozemske) razina izraženosti autoritarnosti značajno opala tijekom navedenog razdoblja, dok je primjerice u većini istočnoeuropskih zemalja razina autoritarnosti značajno porasla tijekom istog razdoblja. Promjene u razini izraženosti autoritarnosti u ovom istraživanju povezane su sa ekstremno desničarskim i antidemokratskim osjećajima u europskim društvima (de Regt i sur, 2011). Prema Altemeyeru (1988, 1996) ljudi skloni desničarskoj autoritarnosti imaju visoku razinu a) *autoritarne submisivnosti*, jer imaju tendenciju prikloniti se onima koje smatraju legitimnim autoritetom, b) *autoritarne agresije*, jer imaju oštre stavove prema onima koji se suprotstavljaju autoritetu i c) *konvencionalizma*, jer imaju sklonost čvrsto se držati konvencija koje su uspostavljane od strane autoriteta i društva.

Altemeyerovo istraživanje (1996) ide u prilog hipotezi o povezanosti RWA i konvencionalizma te autoritarne agresije. Nadalje, pojedinci koji su visoko na RWA teže konformiranju, tradicionalnosti, društvenom konzervativizmu, sigurnosti i odobravanju od strane drugih (Walter, Thorpe i Kingery, 2001). Prema radu Adorna i sur. (1950) ustanovljeno je da su desničarske tendencije povezane sa rigidnijim načinom razmišljanja, tendencijom podjele svijeta na prijatelje i neprijatelje te općenitog negativnog stava prema pojedincima različitog izgleda ili porijekla. Također, poveznica između desničarskog političkog opredjeljenja i ksenofobije predložena je u više ranijih istraživanja radikalnog glasovanja u Europi (Lubbers, Gijsberts i

Scheepers, 2002; Norris, 2005; Pardos-Prado, 2011). Craig i Richeson (2014) u svom istraživanju ispitivali su ulogu nacionalnog konteksta u oblikovanju podrške politici, specifičnije, ispitivali su u kolikoj mjeri nacionalni politički kontekst moderira predviđanje podrške politici na temelju desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji. Rezultati ovog istraživanja otkrivaju da orijentacija k socijalnoj dominaciji predviđa podršku politici neovisno o nacionalnom kontekstu (medijator ovog efekta je percipirano natjecanje). Nadalje, desničarska autoritarnost predviđa podršku politici jedino u slučaju kada politika utječe na domaće migracije (medijator ovog efekta je percipirana kulturalna prijetnja) (Craig i Richeson, 2014). Ovakvi rezultati ističu ulogu percipirane kulturalne prijetnje vlastitoj grupi i percipirano natjecanje u oblikovanju stavova prema imigraciji te osvijetljavaju neke od motiva koji su u podlozi nedavnih strogih imigracijskih politika koje su u sve većem porastu.

1.6. Ciljevi ovog istraživanja

S obzirom na ranije navedene rezultate različitih istraživanja, ali i nedovoljan broj istraživanja koja se bave proučavanjem tematike migracije i stavova lokalnog stanovništva prema imigrantima u Republici Hrvatskoj, ovo istraživanje ispitati će stavove punoljetnog dijela građana Hrvatske o imigrantima. Uzevši u obzir da neka istraživanja van Republike Hrvatske ukazuju na postojanje negativnih stavova prema imigrantima (Citrin i Sides, 2004, Čačić-Kumpes, Gregurović i Kumpes, 2012; Semyonov i sur., 2006; Turper i sur., 2015; Kosić i Caudek, 2005), ali i neka provedena u Republici Hrvatskoj (Gregurović i sur, 2016; Župarić-Iljić i Gregurović, 2013; Šram, 2010) ispitati će se što leži u podlozi takvih mogućih stavova prema imigrantima. Nadalje, rezultati nekih istraživanja (de Regt i sur, 2011; Pardos-Prado, 2011) ukazala su na povezanost visoke razine autoritarnosti i antidemokratskih i krajnje desničarskih stavova, dok su neka istraživanja (Sidanius i Pratto, 1994) utvrdila povezanost orijentacije k socijalnoj dominaciji sa preferencijom hijerarhijskog poretka u društvu, ovo istraživanje ispitivati će na koji su način izraženost desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji povezane sa stavovima prema imigrantima u hrvatskom kontekstu. Naposljetku, neka istraživanja uvidjela su važnost osobina ličnosti u formiranju stavova prema imigrantima te su u ispitivanje uvrstili petfaktorski (Big Five) model (Sibley i Duckitt, 2008; Sibley i Duckitt, 2009; Sibley i Duckitt, 2013; Klemmensen i Nørgaard, 2014) i dobili da određene dimenzije ličnosti igraju ulogu u formiranju stavova prema

imigrantima i općenito pogledima na svijet i to je ono što će ovo istraživanje također uzeti u obzir prilikom ispitivanja stavova punoljetnih hrvatskih građana prema imigrantima. Uz sve navedeno, u ovom istraživanju nastojati će se utvrditi efekt prebivališta na stavove prema imigrantima, konkretno uzeti će se tri točke usporedbe, gradovi Split, Zagreb i Slavonski Brod te će se ispitati potencijalne razlike u stavovima prema imigrantima kod stanovnika navedenih područja, kao i razlike ovisno o drugim socioekonomskim karakteristikama (spol, dob, razina obrazovanja, religioznost i politička orijentacija). Potonja tri grada odabrana su prvenstveno temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku (2016) prema kojima je vidljivo da su u ukupnom broju doseljenih osoba iz inozemstva u Republiku Hrvatsku u 2016. najveći udio imali Grad Zagreb (23,8%) i Splitsko-dalmatinska županija (14,0%), a slijede Osječko-baranjska županija s 10,0% i Zagrebačka županija s 8,0%. Rezultati istraživanja Jelić, Čorkalo Biruški i Ajduković (2014) također su potaknuli ideju komparacije stavova prema imigrantima s obzirom na mjesto prebivališta jer su svojim istraživanjem ustanovili da su Hrvati u Istri pokazali značajno pozitivniji stav prema multikulturalnosti i negativniji prema asimilacionizmu od Hrvata u Vukovaru.

2. CILJ I PROBLEMI

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos osobina ličnosti, izraženosti desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji i nekih sociodemografskih karakteristika punoljetnih građana Republike Hrvatske te stavova prema imigrantima u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje. Nastojati će se ispitati doprinos osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti, orijentacije k socijalnoj dominaciji te nekih sociodemografskih karakteristika u objašnjenju stavova prema imigrantima. Problemi i hipoteze su sljedeće:

1. *Prvi problem jest utvrditi doprinos sociodemografskih karakteristika u objašnjenju stavova prema imigrantima.*

H1: Stariji sudionici, muškog spola negativnije će percipirati imigrante.

H2: Manje obrazovani, religiozniji i desno orijentirani sudionici imat će negativnije stavove prema imigrantima.

H3: Stanovnici istočnog dijela Republike Hrvatske (Slavonskog Broda) negativnije će percipirati imigrante nego stanovnici ostalih dijelova Republike Hrvatske (grada Zagreba i Splita).

2. *Drugi problem jest utvrditi doprinos osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji u objašnjenju stavova prema imigrantima u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje.*

H1: Sudionici izraženije „otvorenosti prema iskustvu“, „ugodnosti“ i „ekstraverzije“ pozitivnije će percipirati imigrante (u vidu realistične i simboličke prijetnje) za razliku od onih koji su izraženijeg „neuroticizma“ i „savjesnosti“.

H2: Sudionici izraženije desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji izražavati će negativnije stavove prema imigrantima.

3. METODA

3.1. Sudionici

Sudionici ovog istraživanja bili su punoljetni građani iz različitih dijelova Republike Hrvatske (N=255) prilikom čega je njih 99 (38.8%) iz grada Zagreba, 76 (29.8%) iz Splita, 16 (6.3%) iz Slavonskog Broda te 64 (25.1%) iz ostalih mjesta. Od ukupnog broja sudionika njih 84 (32.9%) je muškog, a 171 (67.1%) ženskog spola u rasponu dobi od 19 do 66 godine. Prosječna starost sudionika jest 34 godine ($M=33.82$, $sd=12.36$). Prosječna vrijednost na skali religioznosti iznosi 3.9 ($sd=2.929$). Ostale ispitivane karakteristike uzorka prikazane su u *Tablici 3.1.1*.

Tablica 3.1.1. Prikaz osnovnih sociodemografskih podataka sudionika

<i>Spol</i>	muški	84	32.94%
	ženski	171	67.06%
<i>Mjesto prebivališta</i>	Zagreb	99	38.82%
	Split	76	29.80%
	Slavonski Brod	16	6.27%
	drugo	64	25.10%
<i>Stupanj obrazovanja</i>	nezavršena osnovna škola	1	0.39%
	završena osnovna škola (NSS)	0	0.00%
	završena srednja škola (SSS)	75	29.41%
	viša stručna sprema (VŠS)	58	22.75%
	visoka stručna sprema (VSS)	115	45.10%
	doktorat	6	2.35%
<i>Politička orijentacija</i>	ljevica	86	33.73%
	desnica	18	7.06%
	centar	47	18.43%
	neopredijeljeni	104	40.78%

3.2. Instrumenti

1. Instrument koji se koristio za mjerenje i procjenu ličnosti sudionika jest *Jednočestični upitnik ličnosti (Single Item Measures of Personality-SIMPs; Woods i Hampson, 2005)*. Ovaj upitnik već je ranije preveden na hrvatski jezik za potrebe istraživanja autorica Ćurković i Franc (2010) te je taj prijevod korišten u ovom istraživanju. Izvorni upitnik SIMPs jest kratka verzija upitnika koji mjeri pet osnovnih dimenzija ličnosti u sklopu petfaktorskog modela ličnosti, a to su ekstraverzija/introverzija, neuroticizam, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu. Svaka od navedenih dimenzija sadrži po jedan par kratkih opisa ličnosti pri čemu jedan opis u paru predstavlja karakteristike ličnosti na jednom polu pripadne dimenzije (primjerice ekstraverzija), dok drugi opis istog para predstavlja opise ličnosti karakteristične za suprotan pol pripadne dimenzije (primjerice introverzija). Navedeni opisi rezultat su psihometrijski najboljih čestica iz IPIP 50 upitnika ličnosti (International Personality Item Pool, 2001) kao i Upitnika velikih pet (Big Five Inventory; John i Srivastava, 1999). Između dva suprotna pola pojedine dimenzije sudionici zabilježavaju odgovor koji ih najbolje opisuje na skali od 1 do 9. Tri čestice su obrnuto bodovane kako bi viši rezultat ukazivao na višu izraženost osobina: ekstraverzija, neuroticizam, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu. Izvorni SIMPs upitnik prošao je psihometrijsku provjeru te je pokazano da posjeduje zadovoljavajuću test-retest pouzdanost ($r=0,71$) kao i konvergentnu valjanost, odnosno povezanost sa drugim mjernim instrumentima ($r=0,61$) (Woods i Hampson, 2005).
2. Za potrebe mjerenja orijentacije k socijalnoj dominaciji korištena je *Skala orijentacije socijalnoj dominaciji* (Pratto i sur., 1994, adaptirali Maričić, Franc i Šakić, 2008). Navedena skala ukupno sadrži 16 čestica od kojih njih 8 mjeri tendenciju protivljenja jednakosti (primjerice čestica „Imali bismo manje problema kada bi ljude češće tretirali jednako.“), a njih 8 mjeri tendenciju grupnoj dominantnosti (primjerice čestica: „Da bi se u životu napredovalo ponekada je nužno «gaziti» druge grupe.“). Sudionici zaokružuju odgovor na skali od 1 („uopće se ne slažem“) do 7 („slažem se u potpunosti“) za pojedinu česticu, a ukupan rezultat predstavlja prosječnu vrijednost odgovora na svim česticama pri čemu veći rezultat ukazuje na veću orijentaciju socijalnoj dominaciji (čestice kojima se

mjeri tendencija protivljenja jednakosti obrnuto su bodovane). Prethodna istraživanja ukazuju na zadovoljavajući koeficijent unutarnje konzistencije za čitavu skalu koji iznosi $\alpha=0.89$ (Jakšić, 2014). Navedeno je potvrđeno i na ispitivanom uzorku ($\alpha=0.924$). Faktorskom analizom potvrđena je dvofaktorska struktura, kojom je moguće objasniti 60.76% varijance. S obzirom na visoku homogenost čestica te visoke saturacije ukoliko se primijeni jednofaktorska struktura, opravdano je u analizi koristiti i ukupni rezultat na Skali orijentacije socijalnoj dominaciji.

3. Instrument kojim smo mjerili razinu autoritarnosti jest hrvatski prijevod *Skala autoritarnosti desnog krila* autora Boba Altemeyera (1999). Prijevod na hrvatski jezik ranije je proveden za potrebe drugog istraživanja (Jaković, 2006) i taj je prijevod korišten u ovom istraživanju. Izvorna skala sadrži 30 čestica, a sudionici procjenjuju svoj odgovor na Likertovoj skali od 9 stupnjeva, od -4 (vrlo snažno neslaganje sa tvrdnjom) do +4 (vrlo snažno slaganje sa tvrdnjom). Odgovor označen sa 0 predstavlja neutralan odgovor (niti se slažem niti se ne slažem). Najveći rezultat koji sudionik može postići jest 120, a najmanji -120, s tim da veći rezultat predstavlja i veću razinu autoritarnosti sudionika. Čestice 2, 4, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 18, 20, 21, 24, 25, 27 i 29 boduju se u obrnutom smjeru. Prema rezultatima faktorske analize Altemeyer (1996) je utvrdio da je njegova skala jednodimenzionalna te da skoro uvijek dobije jedan faktor koji objašnjava 25%-35% ukupne varijance. U dvofaktorskim strukturama koje bi ponekad dobio, čestice zasićene prvim faktorom predstavljale bi mjeru autoritarne agresije i submisivnosti, dok bi čestice zasićene drugim faktorom predstavljale konvencionalizam i autoritarnu submisivnost (Altemeyer, 1996). Ovaj mjerni instrument provjeren je u različitim kulturalnim uvjetima te su dobivene zadovoljavajuće visoke pouzdanosti: Mac Farland, Ageyev i Abalakina-Paap (1992) utvrdili su vrijednost $\alpha = 0.80$ na uzorku od 440 građana Moskve, dok je autor jednog istraživanja (Stone, 1994, prema Altemeyer, 1996) dobio pouzdanost $\alpha = 0.94$ na uzorku od 108 studenata Sveučilišta Maine. Zadovoljavajuće visok stupanj pouzdanosti potvrđen je i ovim istraživanjem ($\alpha = 0.908$). Faktorskom analizom moguće je zaključiti da se radi o jednom dominantnom faktoru, kojim se objašnjava 28.98% varijance.

4. Za potrebe mjerenja stavova prema imigrantima kao mjerni instrument koristila se *Skala realistične i simboličke prijetnje* (Gonzalez, Verkuyten, Wessie i Poppe, 2008) prevedena za potrebe provođenja na hrvatskom uzorku. Obje skale sadrže po 7 čestica, a sudionici odabiru svoj odgovor na ljestvici od 1 („uopće se ne slažem“) do 5 („u potpunosti se slažem“). Neke od čestica na skali realistične prijetnje uključuju tvrdnje poput „Imigranti neće ugrožavati radna mjesta ostalim građanima Hrvatske.“, „Zbog imigranata građani Hrvatske imaju dodatne troškove.“ i „Imigranti više dobivaju od Hrvatske nego što joj doprinose.“ Neke od čestica na skali simboličke prijetnje sadrže tvrdnje kao što su „Imigranti ugrožavaju postojeću kulturu građana Hrvatske.“, „Imigranti bi trebali prihvatiti pravila i norme ostalih građana Hrvatske što je prije moguće.“, „Vrijednosti i uvjerenja imigranata u pogledu morala i religijskih pitanja gotovo su jednaka onima koje imaju ostali građani Hrvatske.“ Neke od čestica u izvornoj skali postavljene su u obrnutom smjeru te ih je bilo potrebno kodirati kako bi se sve čestice bodovale u istom smjeru, nakon čega veći rezultat na skali označava veću percepciju realistične i simboličke prijetnje, odnosno negativnije stavove prema imigrantima. Pouzdanost skale realistične prijetnje iznosi $\alpha = .80$, a pouzdanost skale simboličke prijetnje iznosi $\alpha = .89$ što ukazuje na iznimno visoku pouzdanost obiju skala (Gonzalez i sur., 2008). Slični rezultati dobiveni su i ovim istraživanjem. Faktorskom analizom potvrđena je dvofaktorska struktura (prati konstrukte realistične i simboličke prijetnje), kojom je moguće objasniti 54.24% varijance. S obzirom na visoku homogenost čestica ($\alpha=0.901$) te visoka zasićenja ukoliko se primijeni jednofaktorska struktura (od 0.493 do 0.830), opravdano je zaključiti da percepcija realistične i simboličke prijetnje odražava negativne stavove prema imigrantima te je formiran i ukupan rezultat na skali.
5. Upitnik o općim podacima sudionika sadržavao je pitanja o spolu, dobi, mjestu prebivališta, stupnju obrazovanja (mogući odgovori: nezavršena osnovna škola, završena osnovna škola, završena srednja škola, viša stručna sprema, visoka stručna sprema i doktorat), religioznosti (na skali od 1 - „niti malo religiozan/na“ do 10 – u potpunosti religiozan/na“) i političkog opredjeljenja (mogući odgovori: lijeva, desna, centar, neopredijeljen/na).

3.3. Postupak

Zbog pokušaja obuhvaćanja što raznovrsnijeg uzorka (primjerice, po dobi i mjestu prebivališta) punoljetnog dijela građana Republike Hrvatske ovo istraživanje provedeno je online putem u obliku online upitnika koji je objavljen na Facebook platformi uključujući razne Facebook grupe (primjerice, studentske grupe, „Tražim/nudim posao“ grupe, grupe raznih udruga i slično). Sudionicima je dana uputa prije početka samog upitnika te na početku svakog seta pitanja. Upitnik su ispunjavali samostalno, a u uvodnoj uputi navedena je garancija anonimnosti sudionika kao i obavijest da će se rezultati koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Sudionicima je u uputi također navedeno kako se samo ispunjavanje upitnika smatra njihovim pristankom na sudjelovanje. Vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika bilo je 8-10 minuta, a vremenski rok za sudjelovanje u istraživanju bio je mjesec dana.

4. REZULTATI

4.1. Deskriptivni podaci

Prije analiza koje su provedene u svrhu odgovaranja na postavljene probleme kratko ćemo se osvrnuti na deskriptivne podatke o promatranim osobinama i stavovima.

Tablica 1. Osnovni statistički pokazatelji skala korištenih upitnika ($N=255$)

	<i>Broj čestica</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>Teorijski raspon skale</i>	<i>M</i>	<i>sd</i>
Ekstraverzija	1	1	9	1 - 9	5.64	2.001
Ugodnost	1	1	9	1 - 9	5.27	2.053
Neuroticizam	1	1	9	1 - 9	4.76	1.996
Savjesnost	1	1	9	1 - 9	5.11	2.152
Otvorenost prema iskustvu	1	1	9	1 - 9	6.03	1.843
Desničarska autoritarnost	30	-115	61	-120 do 120	-53.96	35.19
Orijentacija k socijalnoj dominaciji	16	1	7	1 - 7	2.08	1.142
Realistična prijetnja	7	7	35	7 - 35	15.11	6.629
Simbolička prijetnja	7	7	35	7 - 35	21.17	5.983
Stavovi prema imigrantima	14	14	70	14 - 70	36.28	11.610

Kao što se može vidjeti iz *Tablice 1.*, sve su skale osim desničarske autoritarnosti dosegle svoj teorijski minimum i maksimum. Dobivene vrijednosti osobina ličnosti kreću se oko sredine teorijskog raspona skale. Prema niskim prosječnim vrijednostima na skalama autoritarnosti desnog krila ($M= -53.96$; $sd=35.19$) i orijentacije socijalnoj dominaciji ($M=2.08$; $sd=1.142$) te izgledu distribucija koje su izrazito pozitivno asimetrične, može se zaključiti kako sudionici ovog istraživanja nemaju dominantno izraženu desničarsku autoritarnost, kao ni orijentaciju k socijalnoj dominaciji. Stavovi prema imigrantima ($M=36.28$; $sd=11.610$) uglavnom su pozitivniji, tim više što sudionici u manjoj mjeri percipiraju realističnu prijetnju ($M=15.11$; $sd=6.629$).

4.1.1. Spolne razlike u stavovima prema imigrantima

Kada je u pitanju testiranje spolnih razlika u percepciji realistične i simboličke prijetnje, rezultati ukazuju na značajne razlike za obje komponente ($t_{(RP)}=4.2$; $p<0.01$ i $t_{(SP)}=3.73$; $p<0.01$), kao i generalno stavove prema imigrantima ($t=4.27$; $p<0.01$). Pritom muškarci dominantnije percipiraju realističnu i simboličku prijetnju, tj. imaju negativnije stavove prema imigrantima u odnosu na žene.

Tablica 2. Usporedba stavova prema imigrantima ovisno o spolu ($n_{(m)}=84$; $n_{(ž)}=171$) te testiranje značajnosti razlika

	spol	M	Sd	t	P
Realistična prijetnja	muški	17.52	6.535	4.20	<0.01
	ženski	13.93	6.366		
Simbolička prijetnja	muški	23.05	6.402	3.73	<0.01
	ženski	20.25	5.556		
Stavovi prema imigrantima	muški	40.57	11.842	4.27	<0.01
	ženski	34.18	10.926		

4.3. Razlike u stavovima prema imigrantima ovisno o razini obrazovanja

Tablica 3. Usporedba stavova prema imigrantima ovisno o stupnju obrazovanja ($n_{(SSS)}=75$; $n_{(VŠS)}=58$; $n_{(VSS)}=115$; $n_{(doktorat)}=6$) te testiranje značajnosti razlika

	stupanj obrazovanja	M	sd	F	P
Realistična prijetnja	SSS	15.75	7.143	1.85	>0.05
	VŠS	15.71	6.908		
	VSS	14.65	6.199		
	doktorat	9.83	2.639		
Simbolička prijetnja	SSS	22.04	6.179	1.29	>0.05
	VŠS	21.48	5.195		
	VSS	20.48	6.234		
	doktorat	19.33	4.761		
Stavovi prema imigrantima	SSS	37.79	12.166	1.68	>0.05
	VŠS	37.19	11.269		
	VSS	35.13	11.536		
	doktorat	29.17	4.622		

Radi utvrđivanja značajnosti razlika u stavovima o imigrantima ovisno o razini obrazovanja, provedena je analiza varijance. Iako se usporedbom aritmetičkih sredina može uočiti trend pozitivnijih stavova kako raste stupanj obrazovanja (posebice odskače skupina sudionika sa završenim doktoratom), razlike se nisu pokazale statistički značajne niti za percepciju realistične ($F=1.85$; $p>0.05$) niti simboličke prijetnje ($F=1.29$; $p>0.05$), kao ni u ukupnom rezultatu koji odražava stav prema imigrantima ($F=1.68$; $p>0.05$).

4.1.3. Razlike u stavovima prema imigrantima ovisno o mjestu prebivališta

Tablica 4. Usporedba stavova prema imigrantima ovisno o mjestu prebivališta ($n_{(Zg)}=99$; $n_{(St)}=76$; $n_{(SB)}=16$; $n_{(drugo)}=64$) te testiranje značajnosti razlika

	mjesto prebivališta	<i>M</i>	<i>sd</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Realistična prijetnja	Zagreb	14.42	7.044	1.33	>0.05
	Split	16.16	5.233		
	Slavonski Brod	13.50	6.325		
	Drugo	15.34	7.422		
Simbolička prijetnja	Zagreb	21.01	6.410	0.96	>0.05
	Split	21.66	5.522		
	Slavonski Brod	18.94	3.732		
	Drugo	21.39	6.255		
Stavovi prema imigrantima	Zagreb	35.43	12.580	1.24	>0.05
	Split	37.82	9.422		
	Slavonski Brod	32.44	8.733		
	Drugo	36.73	12.865		

Analiza varijance provedena je i u svrhu testiranja razlika u stavovima o imigrantima ovisno o mjestu prebivališta. Rezultati ukazuju da ne postoji statistički značajna razlika između stanovnika Zagreba, Splita i Slavonskog Broda u izraženosti stava ($F=1.24$; $p>0.05$), kao ni u pojedinim komponentama ($F_{(RP)}=1.33$; $p>0.05$ i $F_{(SP)}=0.96$; $p>0.05$).

4.1.4. Razlike u stavovima prema imigrantima ovisno o političkoj orijentaciji

Zadnja promatrana karakteristika po kojoj se očekuju razlike u stavovima o imigrantima je politička orijentacija. Provedbom analize varijance može se zaključiti kako postoje statistički značajne razlike u stavovima ($F=13.47$; $p<0.01$), kao i komponentama percepcije realistične ($F=12.53$; $p<0.01$) i simboličke prijetnje ($F=10.22$; $p<0.01$).

Tablica 5. Usporedba stavova prema imigrantima ovisno o političkoj orijentaciji ($n_{(ljevica)}=86$; $n_{(desnica)}=18$; $n_{(centar)}=47$; $n_{(neopredijeljeni)}=104$) te testiranje značajnosti razlika

	politička orijentacija	<i>M</i>	<i>sd</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Realistična prijetnja	Ljevica	12.53	6.118	12.53	<0.01
	Desnica	21.44	7.477		
	Centar	14.72	6.128		
	Neopredijeljeni	16.33	6.113		
Simbolička prijetnja	Ljevica	19.47	5.759	10.22	<0.01
	Desnica	27.50	3.761		
	Centar	20.98	5.951		
	Neopredijeljeni	21.57	5.757		
Stavovi prema imigrantima	Ljevica	32.00	10.945	13.47	<0.01
	Desnica	48.94	10.446		
	Centar	35.70	11.155		
	neopredijeljeni	37.89	10.671		

S obzirom na značajnost razlika proveden je i Sheffee-ov post-hoc test kako bi se utvrdilo između kojih skupina postoje značajne razlike. Rezultati ukazuju na to kako se desno orijentirani sudionici statistički značajno razlikuju od svih ostalih na skali realistične prijetnje ($MD_{D-Lj}=8.91$, $p<0.01$; $MD_{D-C}=6.72$, $p<0.01$; $MD_{D-N}=5.12$, $p<0.05$), skali simboličke prijetnje ($MD_{D-Lj}=8.03$, $p<0.01$; $MD_{D-C}=6.52$, $p<0.01$; $MD_{D-N}=5.93$, $p<0.01$), kao i generalno u stavovima prema imigrantima ($MD_{D-Lj}=16.94$, $p<0.01$; $MD_{D-C}=13.24$, $p<0.01$; $MD_{D-N}=11.05$, $p<0.01$). Od ostalih međugrupnih razlika, značajne su one u stavovima između ljevice i neopredijeljenih ($MD_{Lj-N}=-5.89$; $p<0.01$) kao posljedica različite percepcije realistične prijetnje ($MD_{Lj-N}=-3.79$; $p<0.01$).

4.2. Interkorelacije varijabli uključenih u istraživanje (stavovi o imigrantima, osobine ličnosti, desničarska autoritarnost, orijentacija k socijalnoj dominaciji, sociodemografske karakteristike)

U svrhu početnog razmatranja odnosa među promatranim varijablama ispitana je značajnost koeficijentata korelacija između stavova o imigrantima, pet osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji, kao i nekih sociodemografskih karakteristika (dobi i religioznosti).

Kao što se može vidjeti iz matrice korelacija prikazane u *Tablici 6.*, najviša povezanost postoji između dvije komponente stavova o imigrantima – realistične i simboličke prijetnje ($r=0.694$; $p<0.01$). Povezanosti stavova o imigrantima i osobina ličnosti vrlo su niske, a uočena je jedino značajna pozitivna povezanost s osobinom savjesnosti ($r_{(RP)}=0.180$; $p<0.01$ i $r_{(SP)}=0.174$; $p<0.01$) te značajna negativna s osobinom otvorenosti za iskustva ($r_{(RP)}=-0.158$; $p<0.05$ i $r_{(SP)}=-0.128$; $p<0.05$). Više razine desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji umjereno su povezane s izraženijim percepcijama realistične ($r_{(DA)}=0.539$; $p<0.01$ i $r_{(OSD)}=0.587$; $p<0.01$) i simboličke prijetnje ($r_{(DA)}=0.491$; $p<0.01$ i $r_{(OSD)}=0.536$; $p<0.01$). Kad su u pitanju sociodemografske karakteristike, postoji niska negativna povezanost između dobi i percepcije realistične prijetnje ($r=-0.157$; $p<0.05$), kao i pozitivna između religioznosti i obje komponente stavova prema imigrantima ($r_{(RP)}=0.217$; $p<0.01$ i $r_{(SP)}=0.138$; $p<0.05$). Pritom valja naglasiti kako su povezanosti svih promatranih osobina nešto više s percepcijom realistične prijetnje u odnosu na simboličku prijetnju.

Što se tiče interkorelacija pojedinih osobina ličnosti, može se zaključiti kako osobe s izraženijom ekstraverzijom iskazuju niže razine neuroticizma ($r=-0.191$; $p<0.01$), one s izraženijom osobinom ugodnosti iskazuju manje savjesnosti ($r=-0.272$; $p<0.01$), a više otvorenosti prema iskustvu ($r=0.187$; $p<0.01$) te one s višom razinom savjesnosti iskazuju manje otvorenosti prema iskustvu ($r=-0.389$; $p<0.01$).

Nadalje, bitno je izdvojiti značajnu povezanost desničarske autoritarnosti s orijentacijom k socijalnoj dominaciji ($r=0.512$; $p<0.01$), a od sociodemografskih karakteristika onu s religioznosti ($r=0.400$; $p<0.01$). Što se tiče odnosa s osobinama ličnosti, više razine desničarske autoritarnosti povezane su s višim razinama savjesnosti ($r=0.133$; $p<0.05$) i nižom otvorenosti prema iskustvu ($r=-0.195$; $p<0.01$), a izraženija orijentacija k socijalnoj dominaciji s nižom razinom ugodnosti ($r=-0.138$; $p<0.05$), iako povezanosti nisu visoke.

Tablica 6. Interkorelacije varijabli uključenih u istraživanje (N=255)

	Stavovi prema imigrantima		Osobine ličnosti					Autoritarnost i socijalna dominacija		Sociodemografske karakteristike	
	Realistična prijetnja	Simbolička prijetnja	Ekstraverzija	Ugodnost	Neuroticizam	Savjesnost	Otvorenost prema iskustvu	Desničarska autoritarnost	Orijentacija k socijalnoj dominaciji	Dob	Religioznost
Realistična prijetnja	1	0.694**	-0.076	-0.010	-0.021	0.180**	-0.158*	0.539**	0.587**	-0.157*	0.217**
Simbolička prijetnja		1	-0.054	-0.080	0.001	0.174**	-0.128*	0.491**	0.536**	-0.117	0.138*
Ekstraverzija			1	-0.007	-0.191**	-0.094	0.013	-0.032	-0.077	-0.084	-0.024
Ugodnost				1	-0.091	-0.272**	0.187**	0.018	-0.138*	0.062	0.067
Neuroticizam					1	0.119	-0.045	0.007	-0.001	-0.056	0.081
Savjesnost						1	-0.389**	0.133*	0.072	-0.168**	-0.021
Otvorenost prema iskustvu							1	-0.195**	-0.021	0.052	-0.030
Desničarska autoritarnost								1	0.512**	-0.063	0.400**
Orijentacija k socijalnoj dominaciji									1	-0.057	0.114
Dob										1	-0.083
Religioznost											1

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

4.3. Predikcija stavova prema imigrantima na temelju osobina ličnosti, izraženosti desničarske autoritarnosti, orijentacije k socijalnoj dominaciji i sociodemografskih karakteristika

Tablica 7. Značajnost modela predikcije stavova o imigrantima uz pomoć sociodemografskih karakteristika, osobina ličnosti, religioznosti i političke orijentacije, desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji

	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F(promjena)</i>	<i>p</i>
Model 1 ^a	0.322	0.089	7.19	<0.01		
Model 2 ^b	0.373	0.107	4.39	<0.01	2.02	>0.05
Model 3 ^c	0.414	0.134	4.56	<0.01	4.76	<0.01
Model 4 ^d	0.697	0.458	17.43	<0.01	73.22	<0.01

^a prediktori: sociodemografske karakteristike (spol, dob, mjesto prebivališta i stupanj obrazovanja)

^b prediktori: sociodemografske karakteristike i osobine ličnosti (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu)

^c prediktori: sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost i politička orijentacija

^d prediktori: sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost, politička orijentacija, desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji

Tablica 8. Testiranje značajnosti standardiziranih regresijskih koeficijenata u modelu predikcije stavova o imigrantima

Model		β	<i>t</i>	<i>p</i>
Model 1 - sociodemografske karakteristike	Spol	-0.261	-4.32	<0.01
	Dob	-0.158	-2.62	<0.01
	Mjesto prebivališta	0.020	0.33	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.079	-1.28	>0.05
Model 2 - sociodemografske karakteristike i osobine ličnosti	Spol	-0.251	-4.06	<0.01
	Dob	-0.142	-2.31	<0.05
	Mjesto prebivališta	0.024	0.38	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.079	-1.28	>0.05
	Ekstraverzija	-0.083	-1.34	>0.05
	Ugodnost	0.007	0.12	>0.05
	Neuroticizam	0.008	0.13	>0.05
	Savjesnost	0.115	1.67	>0.05
	Otvorenost prema iskustvu	-0.082	-1.24	>0.05

Model 3 - sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost i politička orijentacija	Spol	-0.240	-3.94	<0.01
	Dob	-0.112	-1.80	>0.05
	Mjesto prebivališta	0.014	0.23	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.077	-1.25	>0.05
	Ekstraverzija	-0.072	-1.19	>0.05
	Ugodnost	-0.004	-0.07	>0.05
	Neuroticizam	-0.004	-0.07	>0.05
	Savjesnost	0.126	1.86	>0.05
	Otvorenost prema iskustvu	-0.067	-1.03	>0.05
	Religioznost	0.163	2.68	<0.01
Model 4 - sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost, politička orijentacija, desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji	Politička orijentacija	0.056	0.86	>0.05
	Spol	0.007	0.13	>0.05
	Dob	-0.086	-1.74	>0.05
	Mjesto prebivališta	0.013	0.26	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.029	-0.60	>0.05
	Ekstraverzija	-0.027	-0.55	>0.05
	Ugodnost	0.046	0.92	>0.05
	Neuroticizam	-0.033	-0.66	>0.05
	Savjesnost	0.104	1.93	>0.05
	Otvorenost prema iskustvu	-0.054	-1.03	>0.05
	Religioznost	0.016	0.32	>0.05
	Politička orijentacija	0.021	0.42	>0.05
	Desničarska autoritarnost	0.277	4.47	<0.01
	Orijentacija k socijalnoj dominaciji	0.456	7.82	<0.01

U svrhu odgovora na istraživačka pitanja, postavljen je hijerarhijski regresijski model. Najprije su u model uvedene sociodemografske varijable – spol, dob, mjesto prebivališta i stupanj obrazovanja. Model je dosegao razinu statističke značajnosti ($F=7.19$; $p<0.01$), iako se promatranim karakteristikama može objasniti tek 8.9% varijance stavova prema imigrantima. Pritom su značajni prediktori jedino spol ($\beta = -0.261$; $t = -4.32$; $p<0.01$) i dob ($\beta = -0.158$; $t = -2.62$; $p<0.01$).

Kada se u model kao prediktori postave i osobine ličnosti, značajnost modela se ne mijenja značajno ($F=2.02$; $p>0.05$) te je moguće objasniti tek dodatnih 1.8% varijance stavova.

Treći uveden set prediktora ticao se religioznosti i političke orijentacije te se njime povećala značajnost modela ($F=4.76$; $p<0.01$). Tim modelom moguće je objasniti 13.4% varijance stavova, pri čemu je religioznost značajan prediktor ($\beta=0.163$; $t = 2.68$; $p<0.01$).

Najveća promjena ($F=73.22$; $p<0.01$) uočena je uključivanjem varijabli izraženosti desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji. Ukupnim setom prediktora u ovom istraživanju moguće je objasniti čak 45.8% varijance stavova prema imigrantima, a jedini značajni prediktori su upravo desničarska autoritarnost ($\beta=0.277$; $t=4.47$; $p<0.01$) i posebice orijentacija k socijalnoj dominaciji ($\beta=0.456$; $t=7.82$; $p<0.01$).

Predikcija pojedinih komponenti stavova prema imigrantima (percepcije realistične i simboličke prijetnje) na temelju osobina ličnosti, izraženosti desničarske autoritarnosti, orijentacije k socijalnoj dominaciji i sociodemografskih karakteristika

Tablica 9. Značajnost modela predikcije percepcije realistične i simboličke prijetnje uz pomoć sociodemografskih karakteristika, osobina ličnosti, religioznosti i političke orijentacije, desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji

	Kriterijska varijabla	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F(promjena)</i>	<i>p</i>
Model 1 ^a	realistična prijetnja	0.317	0.086	6.97	<0.01		
	simbolička prijetnja	0.275	0.061	5.09	<0.01		
Model 2 ^b	realistična prijetnja	0.369	0.104	4.27	<0.01	2.00	>0.05
	simbolička prijetnja	0.323	0.071	3.15	<0.01	1.56	>0.05
Model 3 ^c	realistična prijetnja	0.424	0.143	4.83	<0.01	6.51	<0.01
	simbolička prijetnja	0.345	0.079	2.97	<0.01	2.01	>0.05
Model 4 ^d	realistična prijetnja	0.679	0.432	15.78	<0.01	62.45	<0.01
	simbolička prijetnja	0.608	0.335	10.83	<0.01	47.75	<0.01

^a prediktori: sociodemografske karakteristike (spol, dob, mjesto prebivališta i stupanj obrazovanja)

^b prediktori: sociodemografske karakteristike i osobine ličnosti (ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost prema iskustvu)

^c prediktori: sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost i politička orijentacija

^d prediktori: sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost, politička orijentacija, desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji

Tablica 10. Testiranje značajnosti standardiziranih regresijskih koeficijenata u modelu predikcije dvije komponente stavova o imigrantima

Model		Realistična prijetnja			Simbolička prijetnja		
		β	t	p	β	t	p
Model 1 - sociodemografske karakteristike	Spol	-0.259	-4.27	<0.01	-0.220	-3.58	<0.01
	Dob	-0.164	-2.72	<0.01	-0.125	-2.04	<0.05
	Mjesto prebivališta	0.036	0.59	>0.05	-0.001	-0.01	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.060	-0.96	>0.05	-0.087	-1.39	>0.05
Model 2 - sociodemografske karakteristike i osobine ličnosti	Spol	-0.247	-3.40	<0.01	-0.213	-3.37	<0.01
	Dob	-0.152	-2.48	<0.05	-0.106	-1.70	>0.05
	Mjesto prebivališta	0.032	0.52	>0.05	0.010	0.16	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.060	-0.97	>0.05	-0.087	-1.38	>0.05
	Ekstraverzija	-0.091	-1.48	>0.05	-0.060	-0.95	>0.05
	Ugodnost	0.044	0.70	>0.05	-0.035	-0.54	>0.05
	Neuroticizam	-0.002	-0.04	>0.05	0.018	0.28	>0.05
	Savjesnost	0.108	1.56	>0.05	0.104	1.48	>0.05
Model 3 - sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost i politička orijentacija	Otvorenost prema iskustvu	-0.091	-1.38	>0.05	-0.058	-0.86	>0.05
	Spol	-0.234	-3.86	<0.01	-0.207	-3.28	<0.01
	Dob	-0.113	-1.83	>0.05	-0.091	-1.42	>0.05
	Mjesto prebivališta	0.017	0.28	>0.05	0.009	0.14	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.054	-0.89	>0.05	-0.088	-1.39	>0.05
	Ekstraverzija	-0.077	-1.27	>0.05	-0.055	-0.88	>0.05
	Ugodnost	0.031	0.51	>0.05	-0.043	-0.67	>0.05
	Neuroticizam	-0.015	-0.24	>0.05	0.008	0.13	>0.05
	Savjesnost	0.120	1.77	>0.05	0.112	1.60	>0.05
	Otvorenost prema iskustvu	-0.073	-1.13	>0.05	-0.049	-0.73	>0.05
	Religioznost	0.178	2.94	<0.01	0.120	1.90	>0.05
	Politička orijentacija	0.087	1.36	>0.05	0.012	0.17	>0.05
Model 4 - sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, religioznost, politička orijentacija, desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji	Spol	0.000	0.00	>0.05	0.013	0.22	>0.05
	Dob	-0.088	-1.74	>0.05	-0.069	-1.26	>0.05
	Mjesto prebivališta	0.016	0.32	>0.05	0.007	0.13	>0.05
	Stupanj obrazovanja	-0.010	-0.21	>0.05	-0.046	-0.84	>0.05
	Ekstraverzija	-0.033	-0.66	>0.05	-0.016	-0.29	>0.05
	Ugodnost	0.082	1.59	>0.05	-0.002	-0.03	>0.05
	Neuroticizam	-0.042	-0.83	>0.05	-0.017	-0.31	>0.05
	Savjesnost	0.100	1.82	>0.05	0.091	1.52	>0.05
	Otvorenost prema iskustvu	-0.065	-1.20	>0.05	-0.034	-0.58	>0.05
	Religioznost	0.045	0.84	>0.05	-0.018	-0.31	>0.05
	Politička orijentacija	0.056	1.07	>0.05	-0.021	-0.37	>0.05
	Desničarska autoritarnost	0.241	3.80	<0.01	0.270	3.94	<0.01

Orijentacija k socijalnoj dominaciji	0.447	7.49	<0.01	0.390	6.04	<0.01

Ukoliko se usporedi značajnost predikcije pojedinih komponenata stava o imigrantima, može se zaključiti kako su sociodemografske karakteristike važnije za predikciju percepcije realistične prijetnje (objašnjavaju 8.6% varijance), u odnosu na simboličku (objašnjavaju 6.1% varijance). Pritom su spol i dob značajni prediktori realistične prijetnje ($\beta_{spol} = -0.259$; $t = -4.27$; $p < 0.01$ i $\beta_{dob} = -0.164$; $t = -2.72$; $p < 0.01$) te je spol značajan prediktor simboličke prijetnje ($\beta = -0.220$; $t = -3.58$; $p < 0.01$) na razini značajnosti od 1%, a dob ($\beta = -0.125$; $t = -2.04$; $p < 0.05$) tek ukoliko se pogleda blaži kriterij od 5%.

Uvođenjem u model seta prediktora koji se sastoji od pet osnovnih osobina ličnosti ne mijenja se značajnost predikcije niti percepcije realistične ($F = 2.00$; $p > 0.05$) niti percepcije simboličke prijetnje ($F = 1.56$; $p > 0.05$).

Treći set prediktora koji uključuje religioznost i političku orijentaciju, značajno je poboljšao predikciju percepciju realistične ($F = 6.51$; $p < 0.01$), ali ne i simboličke prijetnje ($F = 2.01$; $p > 0.05$). Pritom je jedino stupanj religioznosti značajan prediktor realistične prijetnje ($\beta = 0.178$; $t = 2.94$; $p < 0.05$).

Kao i prilikom predikcije stavova o imigrantima najveća promjena ($F_{(RP)} = 62.45$; $p < 0.01$ i $F_{(SP)} = 47.75$; $p < 0.01$) uočena je uključivanjem posljednjeg seta varijabli - desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji. Obje varijable važan su prediktor pojedinih komponenti stavova prema imigrantima, pri čemu je orijentacija k socijalnoj dominaciji nešto važniji prediktor percepcije i realistične ($\beta = 0.447$; $t = 7.49$; $p < 0.01$) i simboličke prijetnje i ($\beta = 0.390$; $t = 6.04$; $p < 0.01$) u odnosu na izraženost desničarske autoritarnosti ($\beta_{(RP)} = 0.241$; $t = 3.80$; $p < 0.01$ i $\beta_{(SP)} = 0.270$; $t = 3.94$; $p < 0.01$).

5. RASPRAVA

Ovim istraživanjem na uzorku punoljetnih građana Republike Hrvatske nastojala se ispitati povezanost Velikih Pet osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji sa stavovima prema imigrantima (u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje) u okviru Duckittove kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (2001). Također, u obzir su se uzele i socioekonomske karakteristike (spol, dob, razina obrazovanja, religioznost i politička orijentacija) te mjesto prebivališta u Republici Hrvatskoj.

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati razlikuju li se sudionici u percepciji realistične i simboličke prijetnje s obzirom na sociodemografske karakteristike (spol, dob, stupanj religioznosti, razinu obrazovanja, mjesto prebivališta i političku orijentaciju). Prva hipoteza pretpostavljala je da će sudionici starije dobi i muškog spola negativnije percipirati imigrante. Navedena hipoteza djelomično je potvrđena na način da su muški sudionici značajno negativnije percipirali imigrante na skalama realistične i simboličke prijetnje. Dio hipoteze koji se odnosi na dob nije u potpunosti potvrđen; Iako su stariji sudionici pokazivali u manjoj mjeri pozitivnije stavove prema imigrantima u pogledu realistične prijetnje, nije utvrđena značajna povezanost kada se u obzir uzme percepcija simboličke prijetnje. Rezultati koji se odnose na dob nisu u skladu sa prijašnjim istraživanjima (Franc, Šakić i Kaliterna-Lipovčan, 2008) koja su pokazala da mlađi sudionici imaju pozitivnije stavove prema imigrantima, ali su u skladu sa istraživanjem Jelić, Čorkalo Biruški i Ajduković (2013) koji su na svom uzorku utvrdili pozitivnije poglede na imigrante od strane odraslih osoba za razliku od njihove djece.

Druga hipoteza nalagala je da će manje obrazovani, religiozniji te desno orijentirani sudionici imati negativnije stavove prema imigrantima. Obrazovanje se nije pokazalo značajnim prediktorom na ovom uzorku što je u suprotnosti sa ranijim istraživanjima (Turper i sur., 2015; Card i sur., 2012) koja su pokazala da su manje obrazovani pojedinci izražavali negativnije stavove prema imigrantima, odnosno da su obrazovaniji pojedinci u većoj mjeri favorizirali imigrante i imali niže razine etnocentrizma. Religiozniji sudionici izražavaju negativnije stavove prema imigrantima i u jačoj mjeri ih percipiraju kao prijetnju s naglaskom na realističnu prijetnju. Dio hipoteze koji se odnosi na religioznost potvrđen je što je u skladu sa rezultatima istraživanja Župarić-Iljić i Gregurović, 2013) koji nalažu da religiozniji pojedinci (na uzorku studenata) percipiraju tražitelje azila kao društvenu i kulturalnu prijetnju. Dio hipoteze koji je pretpostavljao

da će desno orijentirani sudionici imati negativnije stavove prema imigrantima u potpunosti je potvrđen na način da su desno orijentirani sudionici snažnije percipirali i realističnu i simboličku prijetnju, odnosno imaju negativnije stavove prema imigrantima i to u usporedbi sa svim drugim političkim opredjeljenjima.

Treća hipoteza pretpostavljala je da će stanovnici istočnog dijela Republike Hrvatske (Slavonskog Broda) negativnije percipirati imigrante nego stanovnici ostalih dijelova Republike Hrvatske (grada Zagreba i Splita). Kao točke usporedbe odabrani su gradovi Split, Zagreb i Slavonski Brod. Navedena hipoteza je odbačena, nisu se utvrdile statistički značajne razlike u percepciji imigranata ovisno o mjestu prebivališta. Štoviše, prilikom usporedbe triju odabranih polaznih točaka stanovnici Slavonskog Broda pokazali su najpozitivnije stavove prema imigrantima, premda ne postoji statistički značajna razlika, no također treba napomenuti da je uzorak premalen da bi se mogla uopće ispitivati razlika u navedenim gradovima. Ideja komparacije stavova prema imigrantima s obzirom na mjesto prebivališta potaknuta je rezultatima istraživanja Jelić, Čorkalo Biruški i Ajduković (2014) koje je uspoređivalo stavove Hrvata u Istri i Vukovaru i ustanovljeno je da su Hrvati u Istri pokazali značajno pozitivniji stav prema multikulturalnosti i negativniji prema asimilacionizmu od Hrvata u Vukovaru. Osim navedenog, ideja je potaknuta i nedavnim migracijskim zbivanjima i migracijskom krizom prilikom čega je Republika Hrvatska imala ulogu tranzitne zone. Slavonski Brod odabran je s obzirom da se tamo nalazi kamp za izbjeglice i stanovništvo je bilo u izravnom kontaktu sa izbjeglicama te je s obzirom na tu činjenicu predstavljao zanimljivu podlogu za ispitivanje stavova prema imigrantima.

Drugi problem bio je utvrditi doprinos osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji u objašnjenju stavova prema imigrantima u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje. Prva hipoteza ovog cilja nalagala je da će sudionici izraženije „otvorenosti prema iskustvu“, „ugodnosti“ i „ekstraverzije“ pozitivnije percipirati imigrante (u vidu realistične i simboličke prijetnje) u odnosu na sudionike izraženijeg „neuroticizma“ i „savjesnosti“. Postavljena hipoteza je odbačena jer se navedene dimenzije nisu pokazale značajnim prediktorima stavova prema imigrantima osim dimenzije „savjesnosti“. Dobiveni rezultati u suprotnosti su sa prijašnjim istraživanjima koja su dobila da su otvorenost prema iskustvu i ugodnost povezani sa etničkim i rasnim predrasudama na način da pojedinci koji su nisko na ovim dimenzijama percipiraju vanjsko društvo kao prijetnju (Sibley i Duckitt, 2008). Dobiveni rezultati

suprotni su rezultatima istraživanja autora Dinesen, Klemmensen i Nørgaard (2014) koji su dobili da pojedinci visoko na dimenziji „otvorenosti prema iskustvu“ imaju veću tendenciju prihvatanja imigranata u vlastito društvo, a oni koji su nisko na dimenziji „ugodnosti“ percipiraju imigrante kao prijetnju u pogledu njihovih vještina. Nadalje, rezultati Sibleya i Duckitta (2009) također kontriraju rezultatima ovog istraživanja; dobili su da pojedinci nisko na dimenziji „ugodnosti“ češće percipiraju svijet kao natjecateljsko mjesto što dovodi do povećane motivacije za grupnom dominacijom. Jedan od razloga nepodudaranja rezultata može biti i relativno malen uzorak ovog istraživanja (N=255) u odnosu na spomenuto istraživanje (N=924) kao i korištenje različitih mjernih instrumenata u mjerenju ličnosti (primjerice, Jednočestični upitnik ličnosti u odnosu na skraćenu verziju IPIP upitnika ličnosti). Drugi dio hipoteze pretpostavljao je da će sudionici visoko na dimenziji „savjesnosti“ i „neuroticizma“ imati negativnije stavove prema imigrantima djelomično je potvrđena. Naime, dimenzija „savjesnosti“ pokazala se jedinim značajnim prediktorom i to u pogledu percepcije realistične prijetnje, na način da pojedinci kojima je izraženija savjesnost negativnije percipiraju imigrante. Ovakvi rezultati u skladu su sa rezultatima prijašnjih istraživanja (Sibley i Duckitt, 2009) koja su potvrdila da visoka razina savjesnosti vodi percepciji svijeta kao opasnog i prijetećeg mjesta.

Druga hipoteza pretpostavljala je da će sudionici izraženije desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji izražavati će negativnije stavove prema imigrantima i navedena hipoteza je kao takva potvrđena. Rezultati su potvrdili da osobe sa većom razinom desničarske autoritarnosti imaju negativnije stavove prema imigrantima u pogledu i realistične i simboličke prijetnje. Dobiveni rezultati u skladu su sa prijašnjim istraživanjima (Župarić-Iljić i Gregurović, 2013) koja su utvrdila da pripadnost desničarskoj političkoj orijentaciji povećava vjerojatnost percepcije tražitelja azila kao društvene i kulturne prijetnje. Nadalje, rezultati su u skladu i sa dobivenim rezultatom Altemeyera (1988) koji je utvrdio pozitivnu povezanost skale desničarske autoritarnosti i percipiranja svijeta kao opasnog i prijetećeg mjesta. Također su u skladu i sa rezultatima Adorna i sur. (1950) koji je utvrdio povezanost desničarskih sklonosti i rigidnijih načina razmišljanja, te općenito negativnog stava prema pojedincima različitog izgleda i porijekla. Povezanost desničarskog opredjeljenja i negativnijih svjetonazora te ksenofobije vidljiva je i u ranijim istraživanjima (Lubbers i sur, 2002; Norris, 2005; Pardos-Prado, 2011).

Rezultati su također potvrdili da će sudionici koji su visoko na razini orijentacije k socijalnoj dominaciji izražavati negativnije stavove prema imigrantima – osobe sa izraženijom orijentacijom k socijalnoj dominaciji imaju više rezultate na skalama realistične i simboličke prijetnje, odnosno izražavaju negativnije stavove prema imigrantima. U nekim istraživanjima (Sidanius i Pratto, 1994) utvrdila se povezanost orijentacije k socijalnoj dominaciji sa varijablama kao što su rasizam, seksizam, generalizirane predrasude, diskriminatorna ponašanja i sl. te su dobiveni rezultati u skladu sa navedenim, ali i sa rezultatima Altemeyerovog istraživanja (2004) koji je zaključio da sudionici visoko na orijentaciji k socijalnoj dominaciji te autoritarnosti izražavaju najveći stupanj predrasuda.

U istraživanju je korišten hijerarhijski regresijski model kojim se nastojalo odgovoriti na istraživačka pitanja. U model su prvo uvrštene sociodemografske varijable (spol, dob, mjesto prebivališta i stupanj obrazovanja). Ovaj model pokazao se statistički značajnim pri čemu navedene varijable objašnjavaju 8.9% varijance, a jedini značajni prediktori su spol i dob. Zatim su u model uvrštene osobine ličnosti čime je moguće objasniti samo dodatnih 1.8% varijance stavova prema imigrantima. U trećem setu uvedeni su prediktori religioznosti i političke orijentacije nakon čega je tim modelom bilo moguće objasniti 13.4% varijance stavova, a religioznost se pokazala kao jedini značajni prediktor. Nakon uključivanja varijabli izraženosti desničarske autoritarnosti i orijentacije k socijalnoj dominaciji ukupnim setom prediktora bilo je moguće objasniti 45.8% varijance stavova pri čemu su značajni prediktori desničarska autoritarnost i orijentacija k socijalnoj dominaciji.

5.1. Ograničenja i praktične implikacije istraživanja

Provedeno istraživanje ima nekoliko nedostataka. Prije svega, s obzirom da su u istraživanju mogli sudjelovati punoljetni građani Republike Hrvatske ukupan broj sudionika (N=255) je relativno malen te rezultate kao takve nije moguće generalizirati na širu populaciju. Možda bi bilo bolje da se istraživanje usredotočilo na nešto određeniju populaciju (primjerice: studenti određenog sveučilišta, sudionici slični po dobi, sudionici određenog mjesta prebivališta i sl.) čime bi se možda postigao bolji uvid u stavove određenog dijela građana Republike Hrvatske. Ovim istraživanjem nastojao se obuhvatiti što veći broj sudionika sa različitih mjesta prebivališta kako bi se dobio što

raznovrsniji uvid građana Republike Hrvatske, no s obzirom na relativno nedovoljan odaziv na sudjelovanje, ovim uzorkom obuhvaćena je samo nekolicina sudionika sa određenih područja. Nadalje, anketa sadržava veliki broj pitanja i vrijeme ispunjavanja bilo je 8-10 minuta prilikom čega je moglo doći do zamora sudionika u rješavanju te eventualnog odustajanja. Sukladno s tim, jedan od nedostataka jest i dužina instrumenata, primjerice Skale autoritarnosti desnog krila (Altemeyer, 1999) što može dovesti do zamora prilikom rješavanja posebice s obzirom da je u kombinaciji sa drugim mjernim instrumentima. Anketu su sudionici mogli ispunjavati samo online putem čime je zapostavljen dio građana koji eventualno nemaju pristup internetu. Iako je u anketi zagaranirana anonimnost sudionika, sudionici su eventualno mogli davati socijalno poželjne odgovore s obzirom da se radi o relativno osjetljivoj društvenoj temi. Također, postoji mogućnost da sudionici nisu u potpunosti razlikovali pojmove „imigrant“ i „izbjeglica“ što je moglo utjecati na davanje odgovora u anketi. Ovim istraživanjem nije omogućeno uzročno-posljedično zaključivanje što se tiče povezanosti varijable čime je otežana interpretacija rezultata.

S druge strane, prednost ovog istraživanja jest činjenica da u Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji dovoljno istraživanja koja se bave ovom tematikom i može poslužiti kao podloga za daljnja istraživanja u budućnosti na većem broju sudionika. Provedeno istraživanje zasnivalo se na ideji kako bi stavovi građana Republike Hrvatske prema imigrantima mogli poslužiti prilikom formiranja potencijalnih rješenja i intervencija kojima bi se nastojalo smanjiti predrasude i povećati prihvaćanje novodoseljenog stanovništva. Preporuka za daljnja istraživanja svakako bi bila obuhvaćanje većeg broja sudionika. Također, možda bi bilo korisno osim jednočestičnog upitnika ličnosti koristiti neki drugi mjerni instrument kojim bi se obuhvatio veći broj čestica i time potencijalno dobilo više informacija o povezanosti osobina ličnosti i stavova prema imigrantima. Nadalje, s obzirom da se u političkom i medijskom pogledu imigracija nerijetko predstavlja kao društveni problem (APA Presidential Task Force on Immigration, 2012) bilo bi korisno ispitati načine na koje bi mediji i prvenstveno politika mogli doprinijeti u ublažavanju negativnih posljedica prilikom susreta domaćeg i novodoseljenog stanovništva. Svrha ovog istraživanja jest osvještavanje društva o ovoj iznimno važnoj tematici i to u svrhu kreiranja potencijalnih rješenja koja bi doprinijela smanjenju predrasuda među različitim grupama, u ovom slučaju domaćeg i novodoseljenog stanovništva.

6. ZAKLJUČAK

Svrha ovog istraživanja bio je na uzorku punoljetnih građana Republike Hrvatske ispitati povezanost Velikih Pet osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji sa stavovima prema imigrantima (u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje) u okviru Duckittove kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda uzimajući pritom u obzir socioekonomske karakteristike (spol, dob, razina obrazovanja, religioznost te politička orijentacija) te mjesto prebivališta u Republici Hrvatskoj.

Prvi cilj bio je utvrditi doprinos sociodemografskih karakteristika u objašnjenju stavova prema imigrantima. Sudionici muškog spola negativnije su percipirali imigrante u pogledu realistične i simboličke prijetnje, dok se dob pokazala značajna samo za percepciju realistične prijetnje na način da su stariji sudionici pokazivali pozitivnije stavove prema imigrantima. Obrazovanje se nije pokazalo značajnim prediktorom stavova, dok su religiozniji sudionici izražavali negativnije stavove prema imigrantima i u jačoj mjeri ih percipirali kao prijetnju s naglaskom na realističnu prijetnju. Sudionici koji se politički opredjeljuju desno izražavali su negativnije stavove prema imigrantima na obje skale. Prilikom usporedbe stavova prema imigrantima stanovnika gradova Splita, Zagreba i Slavonskog Broda nisu utvrđene statistički značajne razlike u percepciji imigranata na obje skale.

Drugi cilj bio je utvrditi doprinos osobina ličnosti, desničarske autoritarnosti te orijentacije k socijalnoj dominaciji u objašnjenju stavova prema imigrantima u vidu percepcije realistične i simboličke prijetnje. Hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da osobine ličnosti nisu značajni prediktori stavova prema imigrantima osim osobine „savjesnosti“ na način da su osobe izraženije savjesnosti pokazivali negativnije stavove prema imigrantima na skali realistične prijetnje. Nadalje, rezultati su pokazali da osobe sa većom razinom desničarske autoritarnosti ali i koji su visoko na razini orijentacije k socijalnoj dominaciji izražavaju negativnije stavove prema imigrantima u pogledu i realistične i simboličke prijetnje i navedeni prediktori pokazali su se najznačajnijima.

7. LITERATURA

- American Psychological Association, Presidential Task Force on Immigration. (2012). Crossroads: The psychology of immigration in the new century. Retrieved from <http://www.apa.org/topics/immigration/report.aspx>
- Adorno, T., E. Frenkel-Brunswick, D. Levinson, and N. Sanford. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper
- Altemeyer, B. (2004). Highly dominating, highly authoritarian personalities. *Journal of Social Psychology*, Vol. 14, 421-47.
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Inc.
- Altemeyer, R. A. (1981) *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg, Canada: University of Manitoba Press.
- Anić, Š., Klaić, N. i Domović Ž. (1998). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sani-plus.
- Balen, V. (2015, 22. listopada). Stotinjak brođana prosvjedovalo protiv izbjegličkog kampa. *Večernji list*. Preuzeto sa: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/stotinjak-brodanaprosvjedovalo-protiv-izbjeglickog-kampa-1032433>
- Bogić, B. (2016, 11.ožujka). Prosvjed na Markovu trgu protiv zatvaranja granica za imigrante. *Radio Sljeme*. Preuzeto sa: <http://radio.hrt.hr/radio-sljeme/clanak/prosvjed-namarkovu-trgu-protiv-zatvaranja-granice-za-migrante/114535>
- Brewer, M. B. (2001), The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology. *Political Psychology*, Vol. 22, 115–125. doi:10.1111/0162-895X.00229
- Brewer, M. B. (1979). Ingroup bias in the minimal intergroup situations: a cognitive-motivational analysis. *Psychological Bulletin*, Vol. 86, 307-324.
- Card, D., Dustmann, C. i Preston, I. (2012). Immigration, wages, and compositional amenities. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 10, 78–119.
- Citrin, J. i Sides, J. (2004). More than Nationals: How Identity Choice Matters in the New Europe, in R. Herrmann, T. Risse and M. Brewer, eds, *Identities in Europe and the Institutions of the European Union* (London: Rowman and Littlefield, 2004), 161–85.
- Costa, Paul & R. McCrae, Robert. (1988). From Catalog to Classification: Murray's Needs and the Five-Factor Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 258-265.
- Craig, M. A., & Richeson, J. A. (2014). Not in my backyard! Authoritarianism, social dominance orientation, and support for strict immigration policies at home and abroad. *Political Psychology*, 35(3), 417-429.

- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S. i Kumpes, J. (2011). Promjena migracijskog obrasca i stavovi građana Hrvatske prema priljevu stranih radnika u Hrvatsku. A. Štulhofer, I. Tomić-Koludrović, B. Ančić (ur.). *Sociologija i promjena - izazovi budućnosti* (str. 22-22). Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo (Knjiga sažetaka)
- Ćurković, K. i Franc, R. (2010). Stereotip fizičke privlačnosti 'lijepo je dobro' u okviru petofaktorske teorije ličnosti. *Psihologijske teme*, 19(1), 123-144.
- De Raad, B. (2000). *The Big Five Personality Factors: The psycholexical approach to personality*. Hogrefe & Huber Publishers.
- de Regt S, Smits T, Mortelmans D. 2011. Trends in authoritarianism: evidence from 31 European countries. *International Journal of Humanities and Social Science Studies*, 3(1), 395–404.
- Digman, J.M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. In M.R. Rosenzweig & L.W. Porter (Eds.), *Annual Review of Psychology*, Vol. 41, 417-440.
- Dinesen, P. T., Klemmensen, R., & Nørgaard, A. S. (2016). Attitudes toward immigration: The role of personal predispositions. *Political Psychology*, 37(1), 55-72.
- Državni zavod za statistiku (2016). *Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2016*. Priopćenje. Dostupno na :<http://www.dzs.hr/>
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010). Personality, Ideology, Prejudice, and Politics: A Dual-Process Motivational Model. *Journal of personality*, 78(6), 1861-1894.
- Duckitt, J., & Sibley, C.G. (2009). A dual process model of ideological attitudes and system justification. J.T. Jost, A.C. Kay, i H. Thorisdottir (Ur.), *Social and psychological bases of ideology and system justification*, 292–313. New York: Oxford University Press.
- Duckitt, John. (2001). A Dual-Process Cognitive-Motivational Theory of Ideology and Prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 33, 41-113. doi: 10.1016/S0065-2601(01)80004-6.
- Duriez, B., Van Hiel, A. i Kossowska, M. (2005), Authoritarianism and Social Dominance in Western and Eastern Europe: The Importance of the Sociopolitical Context and of Political Interest and Involvement. *Political Psychology*, 26, 299–320. doi:10.1111/j.1467-9221.2005.00419.x
- Ervasti, H. (2004). Attitudes Towards Foreign-born Settlers: Finland in a Comparative Perspective. *Yearbook of Population Research in Finland*, 40, 25-44.
- Franc, R., Šakić, V. i Kaliterna-Lipovčan, Lj. (2010). Percipirane posljedice doseljavanja i stav prema doseljavanju. *Društvena istraživanja Zagreb*, Vol. 19, 3(107), 421-440.
- Franceško, M., Kodžopeljić, J., Majstorović, N. i Mihić, V. (2002.), Aspekti Evropskog identiteta operacionalizovani skalom EUROID 2002. *Ličnost u višekulturnom društvu*, Vol. 4, 105-114.

- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26–42.
- Goldberg, L.R. (1982). From Ace to Zombie: Some explorations in the language of personality. C.D. Spielbrger i J.N. Butcher (Ur.), *Advances in personality assessments*, Vol. 1, 203-234. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- González, K. V., Verkuyten, M., Weesie, J. i Poppe, E. (2008). Prejudice towards Muslims in the Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, Vol. 47, 667-685.
- Gregurović, M., Kutu, S. i Župarić-Iljić, D. (2016). Attitudes towards Immigrant Workers and Asylum Seekers in Eastern Croatia: Dimensions, Determinants and Differences. *Migracijske i etničke teme*, Vol. 32(1). doi:10.11567/met.32.1.4
- Hainmueller, J. i Hiscox, M.J. (2007). Educated Preferences: Explaining Attitudes toward Immigration in Europe. *International Organization*, Vol. 61 (2), 399–442.
- Howard, M. M., Gibson, J.L. i Dietlind S. (2006). United States Citizenship, Involvement, Democracy (CID) Survey. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research preuzeto sa: <https://doi.org/10.3886/ICPSR04607.v2>
- International Organization for Migration. (2011). Facts and figures: Global estimates and trends. Retrieved from <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en>
- Jaković, D. (2006). Povezanost autoritarnosti, religioznosti i negativnih stavova prema homoseksualcima. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Jakšić, K. (2014). Povezanost sklonosti gađenju i orijentacije na socijalnu dominaciju sa stavovima prema muškarcima homoseksualne orijentacije. Završni rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Jelić, M., Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2014). Ideološki stavovi većinske grupe u dvije višestruke sredine. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 21(1), 19-41. doi:10.3935/rsp.v21i1.1149
- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. L. A. Pervin i O. P. John (Ur.). *Handbook of personality: Theory and research*, Vol. 2, 102–138. New York: Guilford Press.
- Kimmelmeier, M. (2015). Authoritarianism. J. D. Wright (Ur.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vol. 2 (2), 262–268.
- Kessler, T., Mummendey, A., Funke, F., Brown, R., Binder, J., Zagefka, H., . . . Maquil, A. (2010). We all live in Germany but... Ingroup projection, group-based emotions and prejudice against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, Vol. 40, 985–997. doi:10.1002/ejsp.673
- Kosić, M. i Caudek, C. (2005). Ethnic identification and outgroup attitudes in minority and majority groups. *Review of Psychology*, Vol. 12(2), 103-113.

- Krapić, N. (2005). Dimenzije ličnosti petofaktorskog modela i radno ponašanje. *Psihologijske teme*, 14 (1), 39-55.
- Larsen, R.J. i Buss, D.M.(2008). Psihologija ličnosti. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- LeVine, Robert A., i Donald T. Campbell. 1972. Ethnocentrism. New York: John Wiley
- Lubbers, M., Gijsberts, M. i Scheepers, P. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 4(3), 345–378.
- Maričić, J., Franc, R. i Šakić, V. (2008). *Dimensionality and correlates of the Social Dominance Orientation Scale on Croatian sample*. Rad prezentiran na „XXIX International Congress of Psychology“, Berlin, Njemačka.
- Meloen, J. D. (1993). The F Scale as a predictor of Fascism: An overview of 40 years of authoritarianism research. W. F. Stone, G. Lederer, i R. Christie (Ur.), *Strengths and weaknesses: The authoritarian personality today* (47-69). New York: Springer.
- Mesić, M. i Bagić, D. (2011). Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. *Migracijske i etničke teme*, 27(1), 7-38.
- Mihić, V., Bodroža, B. i Čolović, P. (2009). Latentna struktura i konvergentna validnost nove skale autoritarnosti. *Primjenjena psihologija*, 2, 111-128.
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2016). Međunarodna zaštita. Dostupno na: <http://www.mup.hr/main.aspx?id=47#zaštita2>
- Mlačić, B. (2002). Leksički pristup u psihologiji ličnosti: pregled taksonomija opisivača osobina ličnosti. *Društvena istraživanja*, 11(4-5), 553-576.
- Norris, P. (2005). Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market. Cambridge University Press, New York.
- Paas,T., Halapuu, V. (2012). Attitudes towards Immigrants and the Integration of Ethnically Diverse Societies. *Eastern Journal of European Studies*, 3(2), 161–176.
- Pardos-Prado, S. (2012). The Electoral Effect of Immigration Preferences and the Centre–Periphery Cleavage in Spain. *South European Society and Politics*, 17(3), 503-518.
- Phinney, J. S. (1990.), Ethnic identity in adolescents and adults: review of research, *Psychological Bulletin*, 108, 499-514.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., i Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality & Social Psychology*, 67, 741–763.
- Riek, B.M., Mania, E.W. i Gaertner,S.L. (2006). Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336-353.

- Semyonov, M., Rajiman, R. i Gorodzeisky, A. (2006). The Rise of Anti-foreigner Sentiment in European Societies, 1988-2000. *American Sociological Review*, 426-449.
- Sherif, M. (1966). *Group conflict and co-operation: Their social psychology*. London: Routledge Kegan Paul.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., i Sherif, C. W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment (Vol. 10)*. Norman, OK: University Book Exchange.
- Sibley, C. G., Duckitt, J., Bergh, R., Osborne, D., Perry, R., Asbrock, F., ... i Barlow, F. K. (2013). A dual process model of attitudes towards immigration: person $\times$ residential area effects in a national sample. *Political Psychology*, 34(4), 553-572.
- Sibley, C.G. i Duckitt, J. (2009). Big-Five Personality, Social Worldviews, and Ideological Attitudes: Further Tests of a Dual Process Cognitive-Motivational Model. *The Journal of Social Psychology*, 149(5), 545–561.
- Sibley, C. G. i Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248-279
- Sidanius, J., Pratto, F., van Laar, C. i Levin, S. (2004). Social dominance theory: Its agenda and method. *Political Psychology*, 25, 845–880.
- Sidanius, J. i Pratto F. 1999. *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. New York: Cambridge University Press.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C., Schwarzwald, J. i TurKaspa, M. (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 559 –576. doi:10.1177/0022022198294004
- Stephan, W. G., Renfro, C. L., Esses, V. M., Stephan, C. W. i Martin, T. (2005). The effects of feeling threatened on attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(1), 1-19. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.04.011>
- Šiber, I. (1997). War and the Changes in Social Distance Toward the Ethnic Minorities in Croatia. *Politička misao*, 34(5), 3-26.
- Šram, Z. (2010). Etnocentrizam, percepcija prijateljstva i hrvatski nacionalni identitet. *Migracijske i etničke teme*, 26(2), 113–142.
- Todd Jewell, R., Melgar, N., Melna, D. i Rossi, M. (2009). *Attitudes towards immigrants: a cross-country perspective*. Departamento de Economía, Universidad de la Republic, Uruguay.
- Trninić, V., Barančić, M. i Nazor, M. (2008). The five-factor model of personality and aggressiveness in prisoners and athletes. *Kinesiology*, 40(2), 171-182.
- Turner, J. C. i Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*, 7-24.

- Turper, S., Iyengar, S., Aarts, K. i van Gerven, M. (2015). Who is Less Welcome?: The Impact of Individuating Cues on Attitudes towards Immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(2), 239–259.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2011). UNHCR Global Trends 2010. Geneva, Switzerland: Author.
- Verkuyten, M. (2005). Immigration discourses and their impact on multiculturalism: A discursive and experimental study. *British Journal of Social Psychology*, 44, 223–240. doi:10.1348/014466604X23482
- Vesković Anđelković, M. i Bobić, M. (2015). Stavovi građana centralnog dela Srbije prema uticaju doseljenika na tradiciju i kulturu njihove lokalne zajednice. *Migracijske i etničke teme*, 31(2), 221–246.
- Walter, M.I., Thorpe, G.L. i Kingery, L.R. (2001). The Common Beliefs Survey-III, The situational self-statement, and affective state inventory and their relationship to authoritarianism and social dominance. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 19 (2), 105-118.
- Woods, S. A. i Hampson S. E. (2005). Measuring the Big Five with single items using a bipolar response scale. *European Journal of Personality*, 19(5), 373-390.
- Župarić-Iljić, D. i Gregurović, M. (2013). Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(1), 41-62. doi:10.5559/di.22.1.03.